

Башталгыч класстарда окуу көндүмдөрүн баалоо

Методикалык колдонмо

УДК
ББК
Б

Методикалык колдонмо Кыргыз билим берүү академиясынын Окумуштуулар кеңеши тарабынан бекитилип басып чыгарууга жана практикада колдонууга сунушталган (№ 7 протокол 29 август 2016-жыл)

Авторлор: **Хамзина С.А., Низовская И.А.,
Фадеева Г.Н., Мааткеримова А.Д.**

Рецензент: **Токтомаматов А.Д.**, п.и.к., Кыргыз билим берүү академиясынын мектепке чейинки жана башталгыч билим берүү лабораториясынын башчысы

Б- Башталгыч класстарда окуу көндүмдөрүн баалоо: методикалык колдонмо / Хамзина С.А., Низовская И.А., Фадеева Г.Н., Мааткеримова А.Д. – Б.: ОсОО «Папирус Принт», 2016. – 78 б.

Колдонмо USAIDдин «Бирге окуйбуз» долбоорунун алкагында даярдалды. Колдонмодо эне тил жана окуу боюнча предметтик стандарттардын негизинде иштелип чыккан жана практика жүзүндө апробациядан өткөн башталгыч класстардын окуу көндүмдөрүн калыптандыруучу баалоонун (формативдик) куралдары жана процедуралары берилген. Колдонмо башталгыч класстардын мугалимдеринин өз алдынча жана биргелешкен өздөштүрүүсү үчүн видеоматериалдар менен коштолгон.

Аталган басылма АКШнын эл аралык өнүгүү боюнча агенттиги (USAID) аркылуу Америка элинин колдоосу менен ишке ашты. Басылманын мазмуну толугу менен Изилдөөлөр боюнча Америка институту жана Эл аралык «Балдарды коргогула» фондунун жоопкерчилигинде жана милдеттүү түрдө USAIDдин же Америка Кошмо Штаттарынын көз карашын чагылдырбайт.

О
ISBN

УДК
ББК

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	4
1-бөлүм. ОКУУ ТЕХНИКАСЫН БААЛОО	10
Курал 1.1. Окуу техникасын баалоо формасы	10
Курал 1.2. Үн чыгарып окуу техникасын баалоо	13
2-бөлүм. СӨЗ БАЙЛЫГЫН ЖАНА ОКУП ТҮШҮНҮҮСҮН БААЛОО	19
Курал 2.1. «Калтырылган сөздөрдү табуу»	19
Курал 2.1. «Чаташтырылган тест»	20
3-бөлүм. ТЕКСТТИ ОКУП ТҮШҮНҮҮСҮН БААЛОО	24
Курал 3.1. Чыгарманын картасы	24
Курал 3.2. Түшүнүү картасы	29
4-бөлүм. ЖАЗУУ КӨНДҮМҮН БААЛОО	33
Курал 4.1. Дил баян картасы	33
КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР	38
ТИРКЕМЕЛЕР	39
Тиркеме 1	39
Тиркеме 2	66
Тиркеме 3	67
Тиркеме 4	73

КИРИШҮҮ

Урматтуу кесиптештер!

Сиздердин көнүлүңүздөрдү башталгыч класстарда окуу көндүмдөрүн калыптандыруучу (формативдик) баалоону колдонуу боюнча колдонмого бурабыз. Бул материалдар USAIDдин «Бирге окуйбуз» долбоорунун алкагында окуу жана жазуу тармагы боюнча эксперттер коммандасы менен практик-мугалимдер тарабынан иштелип чыккан. Долбоорду ишке ашыруу учурунда мугалимдерде окуу көндүмдөрүн баалоодо ар түрдүү суроолор туулду, өзгөчө окуп кайра түшүнүү боюнча суроолор келип чыкты, ошондуктан башталгыч класстарда окуу көндүмдөрүн баалоодо жана окуу процессиндеги) баалоонун ар түрдүү куралдары сунушталат.

Эске сала кетмекчибиз, формативдик же **калыптандыруучу (формативдик)** баалоо – бул окуу процессиндеги окуучунун окуунун тигил же бул жыйынтыгы боюнча кайсы деңгээлде тургандыгы жөнүндө окутуучуга (мугалимге) маалымат берип туруучу баалоо болуп саналат; алар кайсы жерде кыйынчылыктарга туш болушууда; ага ылайык таанып билүү жана окуу процессин жакшыртуу үчүн окуучу жана мугалим кийинки кандай кадамдарды жасашы керектиги тууралуу маалымат менен камсыз кылат¹.

Колдонмону иштеп чыгууда 2014-жылы жалпы жана орто билим берүү тууралуу мамлекеттик стандарттын негизинде иштелип чыккан эне тил боюнча предметтик стандартта берилген окууга үйрөтүүнүн жыйынтыктарына таяндык². Эне тил (жана окуу) боюнча жаңы, предметтик стандарт окуунун базалык көндүмдөрүн эле калыптандырбастан (тамгаларды жана тыбыштарды таануу, сөздөрдү таануу (декодирование) жана шар окуу), ар кандай типтеги тексттерди түшүнүп окууну өнүктүрүүгө, сөз байлыгын өстүрүүгө, ансыз окулган текстти толук кандуу түшүнүү мүмкүн эмес, тексттеги маалыматтар менен иштей билүү, өзүнүн тексттин түзө билүүгө басым жасайт.

Колдонмонун мазмуну

Бул колдонмодо 1-4-класстын окуучуларынын окуу көндүмдөрүн калыптандыруучу (формативдик) баалоонунун куралдары көрсөтүлгөн:

	Куралдар	Класстар	Эмнелер бааланат
1	Окуу техникасын баалоо формалары	1-4	Тууралыгын аныктап таануу/окуу тамгаларды, муундарды, сөздөрдү. Окуу ылдамдыгы көркөм окуу, туура окуу

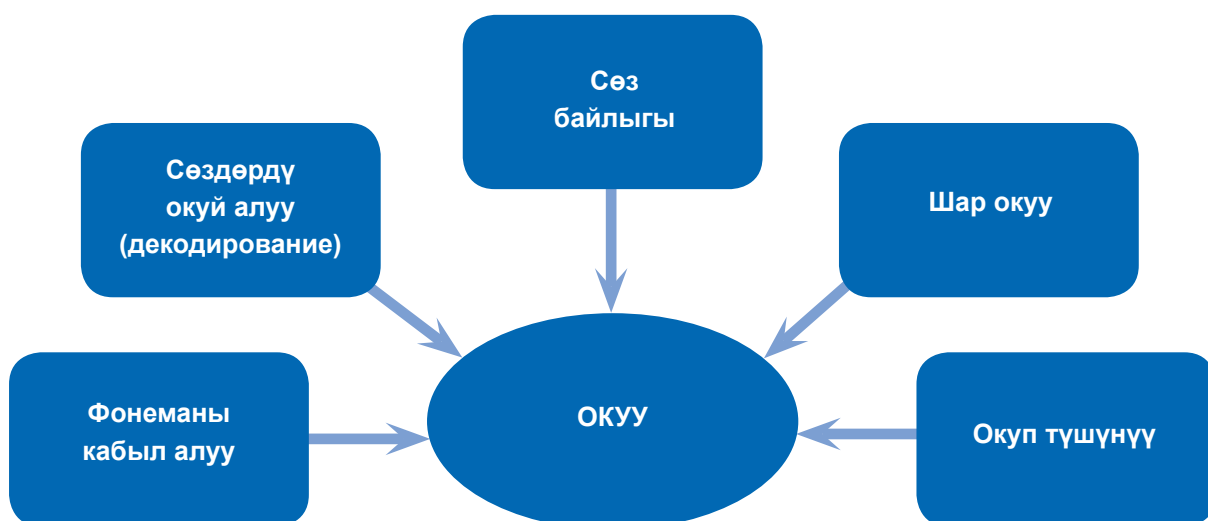
¹ Формирующее оценивание: оценивание в классе. Учеб.пособие / М.А. Пинская. – М.: Логос, 2010. – 264 с.

² Кыргыз Республикасынын орто жалпы билим берүү боюнча мамлекеттик билим берүү стандарты – Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилген 21-июль 2014-жылы № 403 (<http://edu.gov.kg/ru/high-education/gosudarstvennyj-obrazovatelnyj-standart/>).

2	Чаташтырылган тест «Калтырылган сөздөрдү табуу» тести	2-3	Текстти, сөздөрдүн маанисин түшүнүү (берилген контекстин негизинде жана грамматикалык конструкцияларды түшүнүү)
4	Чыгарманын картасы Түшүнүү картасы	1-4	Окуган текстти түшүнүү
5	Дил баян картасы	4	Таяныч лексикасын пайдаланып, берилген структура боюнча тексттерди түзө билүү

Эмнени баалоо сунушталат?

Аталган колдонмо **окуу көндүмдөрүн жана компоненттерин** калыптандыруучу баалоого арналган. Окуунун негизги беш компоненти бар экендин эсиңиздерге салабыз³.

1-сүрөт. Окуу көндүмдөрү

Фонеманы кабыл алуу⁴ – кептин өрчүүсүнүн базалык көрсөткүчү. Бул тилдин негизги тыбыштарын таанып билүү жөндөмдүүлүгү, тыбыштар менен тамгалардын ортосундагы айырмачылыкты билүү; тыбыштардын ар түрдүү муундарды түзө ала тургандыгын билүү. Фонеманы кабыл алуу оозеки жана жазуу кеби менен тыгыз байланыштуу жана окуу көндүмдөрүнүн түптөлүшүнө эң керектүү шарт болуп эсептелинет.

Сөздөрдү окуй алуу (декодирование) – жазылып турган сөздүн окулушу: тамганы таанып, аны үн менен айкалыштырып кетүү, бир канча тамганы муунга жана бир канча муундарды сөзгө бириктире алуу.

³ Баланын саламаттыгы жана адамдын өнүгүшү улуттук институту, 2000.

⁴ Улучшение навыков чтения учащихся начальных классов. Тренинговые материалы для учителей начальных классов по проекту USAID «Читаем вместе»: Бишкек, 2014.

Сөз байлыгы – бул окуучунун оозеки жана жазуу кебинде (тилинде) билип, жана колдоно алган сөздөр жыйнагы.

Шар окуу – оозеки кептин темпиндеги окуу ылдамдыгы. Бир мүнөттө окулган сөздөрдүн саны менен өлчөнөт.

Окуп түшүнүү – текстин маанисин толук түшүнүү дегенди билдирет. Окуп түшүнүү тексттин өзүнө эмес анын мазмунуна жана идеясына багытталган.

Бул колдонмодо ар бир көндүмдөр үчүн калыптандыруучу баалоо куралдары берилген, мындан тышкары 4-класс үчүн дил баян жазуу көндүмүн баалоо дагы берилген, анткени жазуу – бул окуу менен тыгыз байланышкан көндүм. Ал жазууда кайра айтып берүү шыктуулугун ошондой эле кээ бир тамгалардын жазуу эрежелеринин сакталышын, кыска сөздөрдүн, тексттен үзүндүлөрдү жана кыскача аңгемелерди түзө алуусун текшерет. Сүйлөмдөрдү, тексттерди, дилбаяндарды түзүүдө мыкты сөз байлыгы талап кылынат, ошондой эле алгачкы жана грамматикалык жетиштүү билими талап кылынат. Дилбаян продуктивдүү тил ишмердиги болгондуктан бир канча күч-аракетти талап кылат.

Баалоо кантип жүргүзүлөт?

Колдонмодо сунушталган куралдардын ар бири аны практика жүзүндө кантип колдонууга боло тургандыгы жөнүндө көрсөтмөлөр менен коштолот.

Калыптандыруучу баалоону эффективдүү пайдалануу үчүн сиз мугалим катары бир нече кадам жасашыңыз керек.

Биринчиден, бул колдонмодогу тиешелүү куралды колдонуу аркылуу окуу жылынын башында балдардын окуу көндүмдөрүнө диагностикалык баалоо жүргүзүлө.

Экинчиден, алынган жыйынтыктарды окуу көндүмдөрүн жакшыртуу боюнча жүргүзгөн иштериңерди пландаштыруу үчүн талдагыла.

Үчүнчүдөн, тексттин ар кандай түрлөрүн (баяндоо, сүрөттөө, чечмелөө) жазуу боюнча өзүңөрдүн сабагыңарда жана тапшырмаларда окутуунун ар түрдүү жигердүү ыкмаларын колдонууга, окуган текстти түшүнүү көндүмүн өнүктүрүү, сөз байлыгы, шар окуу көндүмдөрү ж.б. үчүн куралдарда колдонулганга окшош суроолорду бергиле жана тапшырмаларды сунуштагыла.

Чейректин же жарым жылдыктын аягында өзүңүздүн баалоо планыңыз боюнча ушул эле куралдарды колдонуп төмөнкүдөй баалоону жүргүзүлө, бирок башка тексттерди колдонууга. Мына ушунтип, сиз окуучулардын алдыга өсүшүн көрө аласыз, жана кийинки педагогикалык аракетинизде чечим кабыл алууда, балдар жана ата-энелер менен сапаттуу жана кенен кайтарым байланыш (б.а. критерийлерге таянуу, окуучунун сунуштары менен) жасай аласыз. Аталган баалоонун жыйынтыктары боюнча сиз баа коё аласыз, же койбосоңуз да болот. Бул баалоонун максатына жараша болот. Эгер сиздин максатыңыз өзүңүздүн методикасыңыздын күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо, оңдоолорду киргизүү, окуучуларга сунуш берүү болсо, анда баа койбосоңуз болот. Эгер сиз бул куралдарды белгилүү бир убакыттын ичинде жетишкен жыйынтыктарды аралык баалоо үчүн колдонууну чечсеңиз, анда сиз жазуу жана оозеки комментарийлер жана сунуштар (кайтарым байланыш) менен толуктап журналга белги коё аласыз.

Баалоону пландаштырууда бир эле куралды улам колдоно берүү окуучуларды көндүрүп же тапшырманы үстүртөн аткарууга алып бара тургандыгын эске алыңыздар. Окуу процессин жана окуу боюнча стандарттарга жетүү даражасын мыкты түшүнүү үчүн биз бир эле куралды эң аз дегенде эки жолу колдонуу менен баалоону өткөрүүгө болорун сунуштайбыз – ар бир жарым жылдыктын башында жана аягында – өсүш бар же жок экенин билиш үчүн. Анын үстүнө, ар бир жарым жылдык үчүн биз же ар кандай куралдарды (татаалдыгына жараша) же, ар түрдүү тексттерди сунуштайбыз. Баалоонун жыйынтыктарын өзүңүздүн классыңыздын окуучуларынын окуу көндүмдөрүнүн өсүшүн байкоо үчүн адатта колдонуп жүргөн көрсөткүчтөрдүн маалымат картасына киргизгиле (Тиркеме 2).

Таблица 1. 2-класстагы окуу көндүмдөрүн баалоону өткөрүүнүн план-графикинин үлгүсү

Эмне бааланат	Курал	Биринчи жарым жылдык		Экинчи жарым жылдык	
Шар окуу	Окуу техникасын баалоо формасы	15-сентябрь	15-декабрь	15-январь	15-май
Окуганды түшүнүү жана сөз байлыгы	Чаташтыруу тести	20-сентябрь	20-декабрь	20-январь	20-май
Окуганды түшүнүү	Чыгарманын картасы	24-сентябрь	24-декабрь	24-январь	24-май

Баалоонун критерийлери кандай?

Окуу көндүмдөрүн баалоодо критерийлерге таянуу ыкмасы колдонулат. Критерийлерге таянуу ыкмасы мугалимден окуучу тапшырманы аткарып жаткан учурда түшүнүүсү жана ийгиликтүү аткаруусу үчүн бир катар талаптарды аткаруусун көздөйт. (2-сүрөттү караңыз: Критерийлер аркылуу баалоо). Инсанга багытталган окутуу мугалимдин окуучунун ийгиликке жетүүсүнө шарт түзүүгө багытталган, ошондуктан баалоонун критерийлери позитивдүү формада, окуучунун кетирген каталарына эмес, жетишкендигине, тапшырманы аткарышына басым жасоо менен жүзөгө ашат. 2-сүрөттү караңыз.

2-сүрөттөн көрүп турганыңыздай мугалим тарабынан колдонулган жана иштелип чыккан критерийлер окуучуларга белгилүү болуш керек. Бул үчүн мугалим сабак учурунда айтып, мындан тышкары плакатка жазып, класска илип коюш керек. Адатта мугалимдер өзүнүн да, окуучулардын да көңүлүн окуунун ылдамдыгынын ченемдерине буруп, башка критерийлер тууралуу унутуп калышат. Ошондуктан аталган колдонмодо биз буларды сунуштайбыз:

- ар бир куралды колдонуудагы баалоонун критерийлеринин болушу;
- күтүлүүчү натыйжага жетүүнүн деңгээлин аныктоо боюнча көрсөтмө берүү.

2-сүрөт. Критерийлер аркылуу баалоо

Мисалы, туура окууну баалоодо туура окулган сөздөрдүн санын белгилеп жазууга туура келет (бул учурда туура эмес окулгандар да), көркөм окуу – логикалык пауза жана басым, интонацияны сактоо. Окулганды түшүнүүнү баалоонун негизги критерийлери чыгарманын негизги учурларын элестетүүнүн толуктугу жана логикалуулугу, мындан тышкары чыгарманын мазмунуна ылайык келүүсү болуп калат. Ошондой эле дагы бир критерий эске алынат – баланын өз алдынчалуулугу. Окуучуларга тапшырмаларды өз алдынча иштөө керек экендиги жөнүндө алдын ала түшүндүрүү зарыл. Эгерде кыйынчылыктар туулса мугалим ар дайым жардамга келе тургандыгын окуучулар билиши керек. Жардамды өз алдынча ишти уюштурууда жана анын жүрүшүндө берүү керек.

Ошентсе да, баланын окуу көндүмдөрү боюнча деңгээли объективдүү болушу үчүн мугалим «Мугалимдин жардамы» деген графага тест алуу мезгилинде кыскача жазуу зарылдыгын унутпашы керек. Мисалы, багыттоочу суроолор берилди деп жазуу керек.

Таблица 2. «Жардам көрсөтүүнүн түрлөрү» таблицасы

Кайсыл жерде жана качан	Жардам көрсөтүүнүн түрлөрү
Өз алдынча ишти уюштурууда	■ Жагымдуу маанайдагы атмосфера түзүү ■ Тапшырманы түшүнүүдө суроолорду колдонуу ■ Тапшырманы аткаруунун ырааттуулугун түшүндүрүү ■ Кыйынчылыктардын болушу жөнүндө эскертүү ■ Иш-аракеттин планын колдонуу
Сабактагы өз алдынча иш учурунда	■ Мурда иштелгендерге окшош ишке таянуу ■ Мактоо жана кубаттоо менен түрткү берүү ■ Тапшырманы аткаруунун ыкмаларын эске алуу

- Багыттоочу суроолорду колдонуу
- Тапшырманы өлчөмдөргө, этаптарга бөлүү жана оор тапшырмалардын ичинен жөнөкөйлөрүнүн тизмесин бөлүп көрсөтүү.
- Катарларды көрсөтүү, үлгү көрсөтүү

Колдонмону кантип пайдаланууга болот?

Колдонмону тексттин мындан тышкары дисктеги видеоколдонмону пайдалануу менен көрсөтмөлөрдү үйрөнгүлө. Мектептин методикалык бирикмесинде кесиптештериңиздер менен чогуу көрсөтмөлөрдүн формаларын жана видеокөрсөтмөнү көргүлө, пайда болгон суроолорду талкуулагыла. Алдын ала окуучуларга эмне талап кылына тургандыгын эскертип, өзүңөрдүн классыңарда иш жүзүндө көргүлө. Диагностикалык баалоонун жыйынтыктарын кесиптештериңер менен талкуулагыла. Окуудагы окуучулардын жалпы көйгөйлөрүн жана аны чечүү жолдорун аныктагыла. Өзүңөрдүн классыңарда кийинки окуу көндүмдөрүн баалоонун планын түзгүлө (кандай куралдарды колдоносүңар, өткөрүү убактысы), кошумча тексттерди иштеп чыккыла, форманы даярдагыла. Тиркемеде формалардын даяр варианттарын жана көчүрүп алуу үчүн тексттерди таба аласыңар, бул ар бир курал боюнча жарым жылдыкта эки жолу баалоо өткөрүүгө жетиштүү. Ошентсе да, ылайыгына жараша, сиз өзүңүздүн сабагыңызда колдонуу үчүн өз алдыңызча же кесиптештериңиз менен чогуу ушул сыяктуу куралдарды иштеп чыга аласыздар.

Корутундулаганда...

Биз сунушталган куралдарды сиздин өздөштүрүп, өзүңүздүн практикаңызга киргизе ала тургандыгыңарга жана окуунун алдыга өсүшүн көрө алаарыңызга үмүттөнөбүз. Балким, иш процессинде сизде табылгалар жана идеялар пайда болушу мүмкүн, сиз баалоонун куралдары боюнча өзүңүздүн варианттарыңызды иштеп чыгып, кесиптештериңизге сунуштай аласыз. Биз сизге ийгилик каалайбыз!

1 - бөлүм

ОКУУ ТЕХНИКАСЫН БААЛОО

Окууга үйрөнүү бир канча этаптардан турат, адегенде шар жана түшүнүп окуу көндүмү, б.а. сөздү толук жана окуу ылдамдыгын улам жогорулатып окуу (окуу техникасы).

Окутуунун баштапкы этабы тамгаларды таануудан башталат. Окутуунун бул этабында окуучулардын негизги күч-аракети тексттеги басма түрүндөгү тамгаларды таанып, оозеки түрүндө окуп кетүү процессине бөлүнөт.

Муундап окуунун экинчи этабында негизгиси муун болуп эсептелет.

Үчүнчү этапта окуучу сөздү муундап окуп, аларды бириктирип сөзгө айландырып, анан андан кийин гана окуганын түшүнө баштайт. Жөнөкөй жана тааныш сөздөр чогуу окулуп, тааныш эмес же түзүлүш структурасы боюнча татаал сөздөр дагы деле муундап окулат. Тааныш сөздөрдү окууда окуучулар аны (тамганын артынан тамга кылып) окуй алышат, же болбосо көрүп таануу эс тутумунун жардамы менен окулушун эстеп окуп кетишет. Мындай учурда тестирлөөнүн максатында маанисиз (ойлонуп табылган) сөздөрдү пайдалануу ылайыктуу.

Аягында, төртүнчү этапта окуучу окуунун көп ыкмаларын билип калат: сөздөр менен, сөздөрдү тобу менен. Окуучу үчүн көрүп кабыл алуу менен байланышкан окуунун техника жагы эмес, окулуп жаткан тексттин мазмунун түшүнүп, ойлонуу негизгиси болуп калат. Окуучу бардык сөздөрдүн маанисин жакшы билип, аларды сүйлөм ичинде байланыштыра алса гана ал текстти толук түшүндү деп эсептей аласыз. Мына ошентип, кептин лексика, грамматикалык тарабын эң жогорку деңгээлде өздөштүргөндө окулган текстти жакшы түшүнө алат.

Окуунун техникасын баалоо үчүн сизге мурда белгилүү дагы эки куралды колдонууну сунуштайбыз. Алардын бири окуучунун биринчи класста тамгаларды таануусуна жана тыбыштарды айтуусуна арналган. Экинчиси – шар, туура жана көркөм окууну баалоо үчүн, буларды башталгыч мектептин биринчи жана кийинки класстарында колдонсо болот.

Курал 1.1. Окуу техникасын баалоо формасы

Класс: 1

Окуучуларды окутуудагы күтүлүүчү жыйынтыктар:

- Үндүү жана үнсүз тыбыштарды жана тамгаларды айтат жана айырмалайт.
- Сөздөрдөгү, муундардагы жумшак жана каткалаң үнсүздөрдү туура айта алат.

Көрсөтмөлөр

Биринчи класстын биринчи жарым жылдыгында окуу техникасын баалоодо сиздерге төмөндөгүдөй ар түрдүү тартипте жайгашкан баш тамгалар менен кичине тамгалардын таблицасын колдонууну сунуштайбыз. Сиздердин максат окуучу жазылган тамгага дал келген тыбыштарды туура айтып, муундап окуй алаарын билүү.

Балага форманы берип, окуучу тамгаларды туура окуп, мугалимдин буйругу менен муундарды тез жана так окушу керек экендигин түшүндүргүлө. Ар бир формага берилген убакыт бир мүнөт. Алдыңарда туура эмес окулуп жана калтырылып кеткен тамгалар менен муундарды белгилеп туруу үчүн ошол сыяктуу эле форманы бергиле.

Окуучулардын окуу көндүмдөрүнө жараша (тамгаларды таануу, окуу ыкмалары ж.б) Форма 1 (тамгаларды таануу) же Форма 2ни (муундарды окуу) тандагыла.

Сиз ушул сыяктуу формаларды өзүңүз иштеп чыгып жана чыгарып алсаңыз болот. Эске алуучу нерсе, алдыңкы окуучуларга өзүнүн жыйынтыктарын көрүүгө мүмкүнчүлүк берүү үчүн тамгалардын жалпы саны же тесттеги сөздөрдүн саны стандарттагы нармадан бир аз ашат. Ошондуктан биринчи класс үчүн 20-25 тамга жана сөздөн турган таблицаны колдонууну сунуштайбыз.

Формалар

Форма №1. Окуу техникасын баалоо (I жарым жылдык)

Ф	ж	П	Х	ч
ң	с	В	Н	е
Б	У	О	Р	Ү
ө	Д	И	Э	ц

Форма №2. Окуу техникасын баалоо (I жарым жылдык)

Бе	им	Зу	се	ЖО
Ар	Ил	аң	Ач	Чу
Шы	ТЕ	Жө	Фе	Вү
ЛӨ	Фа	Тр	Ок	Це

Форма №3. Окуу техникасын баалоо (II жарым жылдык)

Дун	Сла	Чуз	Лөч	Шкон
Чүп	Юсы	чевс	себ	зэл
феб	Түң	аду	Пүй	Жпи
кры	Феб	бри	бша	руп
нре	мын	нап	Тоб	эрс

Деңгээлдерди аныктоо

Эгерде окуучу катасыз берилген тамгалардын, сөздөрдүн 85% окуп бере алса, ал үлгүлүү деңгээлди көрсөткөн болот. Жетиштүү – 50-84%. Жетиштүү эмес – 50%

Эсептөө үчүн төмөнкүдөй сандар керек:

1. Формадагы тамгалардын жалпы саны (муундар, сөздөр).
2. Туура аталган сөздөрдүн саны (муундар, сөздөр).
3. Туура аталган сөздөрдүн санын (муундар, сөздөр) тамгалардын жапы санына бөлүп (муундар, сөздөр) 100%га көбөйтүү керек.
4. Бул жыйынтык кайсы деңгээлге ылайык келе турганын аныктоо.

Үлгү:

Таблицадагы муундардын саны – 20. Окуучу туура окуду – 15. Анда, $15 : 20 \times 100 \% = 75 \%$. Окуучунун жыйынтыгы – 75%, бул **жетиштүү деңгээлге** туура келет.

Окуучу үлгүлүү же жетиштүү деңгээлди көрсөтсө б.а. окуу деңгээлге же стандарттагы деңгээлден ашса, анда сиз, мугалим катары баланы сөзсүз мактап, өсүштүн кийинки милдеттерин талкуулашыңыз зарыл. Мисалы, өзүнөн кичүү инилерине же карындаштарына үн чыгарып анча чоң эмес тексттерди окуп берүүгө кеңеш берүү.

Жетиштүү эмес деңгээлди көрсөткөн балдар сиздин өзгөчө көңүл бурууңузга жана жекече мамилеге муктаж.

Эгер окуучу жетиштүү эмес деңгээлге кабылса, эмне кылуу керек?

- ▶ Окуучу менен бирдикте форманы кайрадан окуп чыккыла.
- ▶ Окуучу менен бирдикте, ал эмнени аткара алгандыгын, эмнени аткара албагандыгын анализдөө.

- ▶ Көйгөйдү аныктагыла, балким бала графемалар менен фонемалардын байланышын өздөштүрө элек, балким баш тамгаларды гана окуй албайт.
- ▶ Ал окуй албаган тамгаларды жана сөздөрдү түшүндүргүлө жана өзүңөр окуп көрсөткүлө.
- ▶ Багытын өзгөртүп дагы бир жолу окуп чыгуу үчүн форманы окуучуга бергиле (өйдөдөн-ылдый, оңдон-солго ж.б).
- ▶ Ата-энелерге сунуш бергиле: баланын үзгүлтүксүз окуусуна көңүл буруу.
- ▶ Бир нече сабакта же бир жуманын ичинде окуучуга сабакта көбүрөөк көңүл бургула, жекече окууга, тамгаларды аныктоо көнүгүүлөрүнө убакыт бөлгүлө (мисалы, сөздүн биринчи тамгасы).
- ▶ Эки жумадан кийин тамгалардын аталышын эске тутуп калуусун жана кетирген каталарын эске алуу менен башка форма бергиле жана өсүш болгондугун аныктагыла.
- ▶ Ушул учурда жасаган аракети үчүн баланы мактагыла жана анын өсүшүн көрсөткүлө (мисалы: «Өткөн жолу сен 5 сөздү туура окудуң, ал эми бүгүн 12 сөздү. Эгер сен мындан ары ушул жумадагыдай сабакта көңүл коюп иштеп, окуу боюнча тапшырмаларды аткарсан, чейректин аягында окуу боюнча абдан жашы жыйынтык болот»).

Курал 1.2. Үн чыгарып окуу техникасын баалоо

Класс: 1, 2, 3, 4

Окуучулардын окуусунун күтүлүүчү натыйжалары:

1. Окуунун тиешелүү ылдамдыгы менен текстти туура окуйт.
2. Интонация жана логикалык басымды сактап, көркөм окуйт.
3. Окуунун ченемдерине ылайык үн чыгарып окуйт.

Көпчүлүк мугалимдер окуу техникасы – бул жөн гана баланын окуусунун ылдамдыгы деп ойлоп, бир мүнөттө окуган сөздөрдүн санын гана баалап коюшат. Бирок бул мындай эмес. «Окуу техникасын» текшерүүдө мугалим бир канча көрсөткүчтөрдү баалайт:

- окуу ыкмасы – сөздөрдү муундап окуу же толугу менен жай окуу;
- окуу ылдамдыгы – белгилүү убакыт аралыгында окулган сөздөрдүн саны (бир мүнөттөгү сөздөр саналат);
- окуунун көркөмдүүлүгү – басымдын туура коюлушу, окууда тыным менен интонациянын туура сакталышы;
- окуунун тууралыгы – окуудагы катачылыктар, такалып окуу;
- белгилүү темпте түшүнүп окуу көндүмү (үн чыгарып жана купуя) – бала жөн гана окубастан, түшүнүп окуусу керек.

Окуу техникасын текшерүү боюнча мугалимге көрсөтмө (инструкция)

- Окуу техникасын текшерүүнү жылына эки жолу жүргүзгүлө (декабрь, май).
- Окуу темпин текшерүүдө сөздөр эки тамгадан турса да, бардык сөздөрдү эске алуу керек.

- Окуу көндүмдөрүн текшерүү текстин 2 нускада даярдаңыз: окуучу жана мугалим үчүн.
- Мугалимдин нускасындагы тексттин баш жана акыркы сөзүн аныктап, номерлеп коюңуз.
- Форма менен баалагыла (X таблицанын графалары боюнча белгилөө жүргүзүлө):
 - 1) Окуу ыкмасы; 2) Окуу темпи; 3) Тууралыгы; 4) Көркөм окуунун элементтери (тыным, логикалык басым, интонация).

Эскертүү:

Бул куралда «окуганын түшүнүү» критерийи бөлүнүп берилген эмес. Бирок эсиңерде болсун, бардык окуунун көндүмдөрү бири-бири менен тыгыз байланышта болгондуктан окуу техникасын гана эмес аны түшүнө билүүсүн дагы баалоо керек. Көпчүлүк мугалимдер мындай учурда окулган текст боюнча суроолорду колдонушат, баалоо таблицасына окуп түшүнүү критерийин кошуу менен суроого жооптордун туура экендигин белгилешет. Бул ыкманы сиздер өзүңүздөрдүн ишиниздерде колдонсоңузда болот. Мында окуган нерсени кайра айтып берүүдө жөнөкөй суроолор менен бирге (ким? эмне? кайда? ж.б), окуучулардын жоопторунда тексттин айрым бөлүктөрүн байланыштыруучу, алдын-ала болжолдоочу, жалпылоочу татаалыраак суроолорду берүүгө аракет кылыңыздар. Окуп түшүнүүнү баалоонун кеңири куралдары жөнүндө биздин көрсөтмө куралдын башка бөлүгүндө айтылат.

Баалоонун критерийлери

1. Окуу ылдамдыгынын ченеми

3-таблицадагы жетиштүү деңгээл предметтик стандарттын талаптарына туура келет.

Таблица 3. Окуу ылдамдыгынын ченемдери

Класс	Үлгүлүү деңгээл		Жетиштүү деңгээл		Жетиштүү эмес деңгээл	
	I жарым жылдык	II жарым жылдык	I жарым жылдык	II жарым жылдык	I жарым жылдык	II жарым жылдык
1	20 сөздөн жогору	25 сөздөн жогору	15-20 сөз	20-25 сөз	15 сөздөн төмөн	20 сөздөн төмөн
2	35 сөздөн жогору	40 сөздөн жогору	30-35 сөз	35-40 сөз	30 сөздөн төмөн	35 сөздөн төмөн
3	50 сөздөн жогору	60 сөздөн жогору	45-50 сөз	55-60 сөз	45 сөздөн төмөн	55 сөздөн төмөн
4	70 сөздөн жогору	80 сөздөн жогору	65-70 сөз	70-80 сөз	65 сөздөн төмөн	70 сөздөн төмөн

2. Окуунун туура жана көркөмдүүлүгүн баалоо критерийлери?

Туура окуу туура окулган сөздөрдүн жана кетирилген каталардын санынан көрүнөт.

Окууда төмөндөгүдөй катачылыктар кетиши мүмкүн:

- тамгаларды (тыбыштарды), муундарды, сөздөрдү алмаштырып алуудан;
- тамгаларды калтырып кетүүдөн;
- орун алмаштыруудан;
- кошуп кетүүдөн;
- бурмалоодон;
- тексттеги тамгаларды (тыбыштарды), муундарды, сөздөрдүн кайталануусунан;
- логикалык басымдын туура эмес коюлушунан.

Катачылыктар тексттеги сөздөрдү, сүйлөмдөрдү, туура эмес түшүнүү менен бурмалоодон, тамганы графикалык сүрөттөөнү билбестиктен келип чыгат. Окуучу окуп жаткан учурда шашылып, ката кетирип окушу мүмкүн.

Көркөм окуу төмөнкү практикалык билгичтиктерден турат:

1. Логикалык басымдын туура коюлушу (маанилүү сөздү үн аркылуу баса белгилөө).
2. Тынымдардын сакталышы.
3. Ыргак жана темптин туура тандалышы.
4. Керектүү интонацияны сактоо.

4-таблицада туура окуунун күтүлүүчү жыйынтыктары класстар жана жарым жылдык боюнча берилген. Окуунун тууралыгы жана көркөмдүүлүгүнүн баяндамасы 1-класстан 4-класска чейин окуучулардын жетишкендиктеринин төмөнкүдөй натыйжаларын болжолдойт.

Таблица 4. Туура жана көркөм окуунун баяндамасы

Класс	I жарым жылдык	II жарым жылдык
1	Сөздөрдү жана муундарды так айтып, туура жана муундап созуп окуу.	Сөздөрдү толук, туура окуу. Көп муундуу сөздөр муундап окулат.
2	Логикалык басымды сактоо менен сөздөрдү туура окуу. Көп муундуу сөздөрдү муундап окуу.	Окуу темпин, интонацияны, үндүн тонун (катуу-акырын) сактоо менен сөздөрдү туура окуу.
3	Логикалык басымды, тынымды, сактоо менен сөздөрдү үндүн бийиктигине (катуу-акырын) жана интонациясына жараша туура окуу.	Окуу ылдамдыгын жана көркөм окуусун толук, туура окуу. Сүйлөмдөрдүн түзүлүшүнө ылайык интонацияны тандоо, мындан тышкары логикалык басымды, тынымды, үндүн бийиктигин (катуу-акырын) сактоо.

Класс	I жарым жылдык	II жарым жылдык
4	Сөздөрдү, фразаларды, логикалык басымды, тынымды сактоо менен сөздөрдү үндүн бийиктигине (катуу-акырын) жана интонациясына жараша туура окуу.	Оозеки кепте (так окуу, туура айтуу, эмоция, аң-сезими, көңүлү) көркөм каражаттарды колдонуу менен ар кандай көлөмдөгү жана жанрдагы текстти бардык зарыл нормаларды сактоо менен көркөм, туура, тез окуу.

1. Туура жана көркөм окуунун деңгээлин аныктоо?

Болжол менен окуунун тууралыгынын деңгээлин төмөнкүчө элестетүүгө болот:

1. Үлгүлүү деңгээл = 85% жана андан жогору.
2. Жетиштүү деңгээл = 50% дан 84% га чейин.
3. Жетиштүү эмес деңгээл = 50% төмөн болсо.

Деңгээлди аныктоо

1. Окуучу тексттеги бир мүнөттүн ичинде окуган сөздөрдүн санын белгилейбиз.
2. Кетирилген каталардын санын аныктайбыз.
3. Деңгээлди аныктайбыз: туура окулган сөздөрдүн санын тексттеги сөздөрдүн жалпы санына бөлөбүз жана 100%га көбөйтөбүз.

Мисал

Тексттеги бир мүнөттө окулган жалпы сөздөрдүн саны (мисалы: 20). Кетирилген каталардын саны (мисалы 3). Демек туура окулган сөздөрдүн саны $17 (20-3=17)$. Окулган сөздөрдүн жалпы санын кетирген каталардын санына бөлүү керек. Анан аны 100% көбөйтүү керек. $17 : 20 \times 100 \% = 85 \%$. Жыйынтыгы: окуучунун окуусу үлгүлүү деңгээлге туура келет.

Көркөм окууну баалоо

Үлгүлүү деңгээл – бардык 4 талап аткарылган.

Жетиштүү деңгээл – 3-4 талап сакталган.

Жетиштүү эмес деңгээл – бир гана талап аткарылган.

Жыйынтыктоочу форма

Окуу техникасынын комплекстүү баалоо формаларын текшерүү үчүн ар бир компонентке жыйынтыктоочу формаларын кандай колдонуу керектигин сунуштайбыз. Педагог бул формага окуу техникасын текшерүүнүн бардык жыйынтыктарын киргизет.

Таблица 5. Окуу техникасын текшерүү ведомосту ____класс _____ № мектеп
2015-2016__ окуу жылдары

№	Окуучунун аты-жөнү	Окуу жөндөмү					Туура окуусу					Көркөм окуусу			
		Тамгалап окуйт	Муундап окуйт	Муундап жай окуйт	Муундап созуп окуйт	Шар окуйт	Кетирилген каталар				Туура окуйт	Логикалык басымды сактап окуйт	Интонация менен окуйт		
							Алмаштырып окуйт (сөз, муун, тамга)	Калтырып окуйт (сөз, муун, тамга)	Орун алмаштырып окуйт (сөз, муун, тамга)	Бурмалап окуйт					
														Кайталап окуйт	
1															
2															
3															

Эгер окуучу жетиштүү эмес деңгээлге кабылса, эмне кылуу керек?

- ▶ Окуучу кайсы параметрлер боюнча жетиштүү эмес деңгээлде экендигин аныктагыла: туура окуу, көркөм окуу же ылдамдыгы боюнча. Ал окуунун кандай ыкмасын колдонгондугун аныктагыла.
- ▶ Окуучу менен бирдикте, ал эмнени аткара алгандыгын, эмнени аткара албагандыгын анализдөө.
- ▶ Текстти түшүнүү үчүн берилген параметрлердин ар биринин маанилүүлүгүн түшүндүргүлө.
- ▶ Окуудагы көйгөйгө жараша балага тапшырмалардын белгилүү бир түрүн сунуштагыла. Мисалы, эгер окуп жатканда көркөмдүүлүк жок болсо, бул анын текстти түшүнбөгөндүгүн, сүйлөмдү бир бүткөн ой катары кабыл албагандыгын билдирип турат. Балким, маселе шар окууда болушу мүмкүн. Эгер окуучу шар окуса, интонацияны түзөткүлө, бул текстти кабыл алууда маанилүү экендигин түшүндүргүлө. Ата-эне менен жупташып диалог окууну сунуштагыла.

- ▶ Бир нече сабакта же бир жуманын ичинде окуучуга сабакта көбүрөөк көңүл бургула, сабакта үн чыгарып окууга убакыт бөлгүлө.
- ▶ Ата-энелерге үйдө бала менен үзгүлтүксүз окуунун зарылдыгын сунуштагыла.
- ▶ Эки-үч жумадан кийин окуу техникасына дагы бир тест өткөргүлө.
- ▶ Ушул учурда жасаган аракети үчүн баланы мактагыла жана анын өсүшүн көрсөткүлө (мисалы: «Өткөн жолу сен 45 % сөздү туура окудуң ал эми бүгүн 60% сөздү. Мындан тышкары, сен чекит жана үтүрдөн кийин логикалык басым жана тынымды туура койдун. Эгер сен мындан ары ушул жумадагыдай сабакта көңүл коюп иштеп, окуу боюнча тапшырмаларды аткарсан, чейректин аягында абдан жакшы натыйжага жетесиң).

2 - б ө л ү м

СӨЗ БАЙЛЫГЫН ЖАНА ОКУП ТҮШҮНҮҮСҮН БААЛОО

Сөз байлыгын жана окуп түшүнүүсүн баалоо боюнча биз эки тестти сунуштайбыз. Бул тесттер «Калтырылган сөздөрдү табуу» жана «Чаташтырылган сөздөр». Мында тексттеги алынып салынган (таштап кеткен) сөздөрдү көрсөтөт. Тесттеги калтырылган сөзгө чейинки жана калтырылган сөздөн кийинки сөздөрдүн грамматикалык түзүлүшүн анализдеп, контексттеги сөздөрдү туура таап жана грамматикалык жактан туура колдонуу менен бул маалыматты түшүнүү.

Курал 2.1. «Калтырылган сөздөрдү табуу»

Класс: 2, 3, 4

Окутуунун баалануучу жыйынтыктары:

Окуучулар:

- Жөнөкөй сүйлөмдү түзүү үчүн өтүлгөн сөз түркүмдөрүнөн сөздү колдонот.
- Өтүлгөн материалдан жаңы сөздөрдү кебинде туура колдонот.
- Окуяларды тексттин мазмуну жана каармандардын жүрүм-туруму боюнча болжолдоп көрсөтөт.
- Өтүлгөн жана жаңы материалды колдонуу менен үйлөм, текст түзөт.

Баяндамасы

«Калтырылган сөздөрдү табуу» куралы фиксацияланган кадам методу аркылуу (ар бир бешинчи сөзүн жок кылуу) текстти билдирет.

Тексттен биринчи бүткөн сүйлөмдөн кийин ар бир бешинчи сөз алынып ташталат. Анын ордуна бош сызыкча (пробел) болот. Бул куралды колдонуунун максаты – окуучулар бош орундун ордуна тексттин сүрөттөмөсүн канчалык деңгээлде туура жана так алдын ала айтып бере алышаарын билүү.

Форма**Тест «Калтырылган сөздөр»**

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

МӨӨНӨТҮ _____

Боз чымчык кантип бак отургузду?

Илгери-илгери кышында токойдо кызыл төш боз чымчык жашаптыр. Ал өзүнүн жумушу менен _____ жүрүп, курсагы ачыптыр. Боз _____ бийик четиндин үстүнө конуп _____ тондурулган жемиштерди чокуп жей _____ .Эң сонун бышкан чоң _____ мөмөлөр экен. Мөмөлөрүн жеген _____ жегисин эле келтирет!

Боз _____ тойгончожеп, бирок четинди _____ учуп кеткиси келген жок, _____ мөмөлөрү абдан сонун эле. _____ жок дегенде бирөөнү өзүмө _____ коёюн деп ойлоду. Тумшугу _____ мөмөнү алып, учуп жөнөдү. _____ карчыга кушу чыга калды. _____ кеткен боз чымчык башка _____ учуп, «Жардамга!» – деп кыйкырганда _____ мөмөсүн карга түшүрүп жиберди. _____ келди. Кар эриди. Мөмөнү _____ жылытты. Адегенде анын тамырчасы _____ андан кийин жашыл жалбырактары _____ баштады. Кийинчерээк жаш бак _____ чыкты. Бактын үстүнө боз _____ отуруп алып: «Эми кышында _____ мөмөлөр көп болот!» – деп _____ мактап сайрап жатты.

(120 сөз, 19 сөз алынды)

Курал 2.2. «Чаташтырылган сөздөр»**Класс: 2, 3, 4****Окутуунун баалануучу жыйынтыктары:**

Окуучулар:

- Жөнөкөй сүйлөмдү түзүү үчүн өтүлгөн сөз түркүмдөрүнөн сөздү колдонот.
- Өтүлгөн материалдан жаңы сөздөрдү кебинде туура колдонот.

- Окуяларды тексттин мазмуну жана каармандардын жүрүм-туруму боюнча болжолдоп көрсөтөт.
- Өтүлгөн жана жаңы материалды колдонуу менен сүйлөм, текст түзөт.
- Текстти түшүнүүсүн көрсөтөт.

Баяндамасы

Бул куралда биринчи сүйлөм ошол бойдон калып, экинчи сүйлөмдөн баштап ар бир бешинчи сөздү берилген 3 варианттан тандап алуу керек: а) туура жооп б) окшош грамматикалык функциядагы алынып ташталган сөз менен (мисалы этиш жана этиш) в) башка грамматикалык функция менен бир туура эмес жооп.

Текст боюнча бардыгы болуп жыйырмадан кем эмес бош калтыруу болушу керек. Тандап алынуучу сөздөрдүн варианттарынын жайгашуу тартиби туура жооптун ар дайым бир эле позицияда болушун четке кагат.

Форма

Тест «Чаташтырылган сөздөр»

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

МӨӨНӨТҮ _____

Боз чымчык кантип бак отургузду?

Илгери-илгери кышында токойдо кызыл төш боз чымчык жашаптыр. Ал өзүнүн жумушу менен

(секирип учуп калкып) жүрүп, курсагы ачыптыр. Боз (чымчык куш торгой) бийик четиндин үстүнө конуп (секирип алып учуп) тондурулган жемиштерди чокуп жей (баштады аяктады). Эң сонун бышкан чоң (кычкыл таттуу ачуу) мөмөлөр экен. Мөмөлөрүн жеген (сайын баарын атайын) жегисин эле келтирет!

Боз (чымчык кекилик торгой) тойгончо жеп, бирок четинди (таштап баштап алып) учуп кеткиси келген жок, (анткени мүмкүн себеби) мөмөлөрү абдан сонун эле. (Бул Ал Алар) жок дегенде бирөөнү өзүмө (калтырып берип меники) коёюн деп ойлоду. Тумшугу (жана менен да) мөмөнү алып, учуп жөнөдү. (Алдынан Үстүнөн Капталынан) карчыга кушу чыга калды. (Коркуп Үркүп Сүйүнүп) кеткен боз чымчык башка (тарапка шаарга капталга) учуп, «Жардамга!» – деп кыйкырганда (оозундагы куйругундагы канатындагы) мөмөсүн карга түшүрүп жиберди.

$\begin{pmatrix} \text{Күз} \\ \text{Жаз} \\ \text{Жай} \end{pmatrix}$ келди. Кар эриди. Мөмөнү $\begin{pmatrix} \text{лампочка} \\ \text{күн} \\ \text{жылуулук} \end{pmatrix}$ жылытты. Адегенде анын тамырчасы
 $\begin{pmatrix} \text{түшүп} \\ \text{чыгып} \\ \text{жулунуп} \end{pmatrix}$ андан кийин жашыл жалбырактары $\begin{pmatrix} \text{соолуй} \\ \text{чыга} \\ \text{кичирейип} \end{pmatrix}$ баштады. Кийинчерээк жаш бак
 $\begin{pmatrix} \text{бийиктеп} \\ \text{өсүп} \\ \text{конуп} \end{pmatrix}$ чыкты. Бактын үстүнө боз $\begin{pmatrix} \text{чымчык} \\ \text{куш} \\ \text{булбул} \end{pmatrix}$ отуруп алып: «Эми кышында $\begin{pmatrix} \text{жайлоодо} \\ \text{талаада} \\ \text{токойдо} \end{pmatrix}$
 мөмөлөр көп болот!» – деп $\begin{pmatrix} \text{жанындагыны} \\ \text{бирөөнү} \\ \text{өзүн-өзү} \end{pmatrix}$ мактап сайрап жатты .

(120 сөз, 20 сөз алынды)

Куралды колдонууга көрсөтмөлөр

1. Ар бир окуучуга форманын көчүрмөсүн даярдоо.
2. Форманы окуучуларга таратып берүү.
3. Түшүндүрүп берүү:
 - форма эмнени билдирээрин;
 - кандай максатта колдонуларын;
 - окуучулар аны менен эмне кылышы керектигин (өз алдынча окуп астын чийүү, тегеректөө, мааниси жакын сөздү жазуу ж.б.);
 - толтуруп чыгууга канча убакыт берилерин;
 - коюлган эрежелер менен тааныштыруу (мугалимдин командасы менен баштоо, аяктоо, өз алдынча иштөө).

Калтырылган жерлерди туура толтуруу текстти так түшүнүүдөн, окуу процессинде лексикалык материалды билүүдөн кабар бере тургандыгын эске алуу керек.

«Чаташтырылган сөздөр» жана «Калтырылган сөздөр» тести боюнча окуп түшүнүү жана сөз байлыгынын деңгээлин кантип аныктоо керек?

Деңгээлдер

1. Үлгүлүү деңгээл = 85% жана андан жогору.
2. Жетиштүү деңгээл = 50% дан 84% чейин.
3. Жетиштүү эмес деңгээл = 50% төмөн.

Ар бир туура жоопко 1 упай берилет. Эсептөөнү төмөндөгүдөй сандар менен жүргүзүү керек:

1. Алынып салынган сөздөрдүн жалпы саны (а).
2. Ордуна коюлган сөздөрдүн жалпы саны (б).
3. Туура коюлган сөздөрдүн санын алынып салынган сөздөрдүн жалпы санына бөлүп, аны 100% га көбөйтүү керек ($a : б \times 100\%$).

Мисалы

Тексттеги калтырылган же «алынып салынган» сөздөрдүн саны – 20. Окуучу 16 сөздөрдү туура таап жазган. 16 санын 24 кө бөлүп аны 100% көбөйтөбүз, алабыз 75%. Буга ылайык окуучу ишти жетиштүү деңгээлде аткарды.

Эгер окуучу жетиштүү эмес деңгээлге кабылса, эмне кылуу керек?

- ▶ Окуучу менен бирге анын ишин кайрадан окуп чыгуу.
- ▶ Окуучу эмнени аткарууга жетишкендигин, кайсы сөздөр туура коюлгандыгын, кандай сөздөргө байланыштуу кыйынчылыктар келип чыккандыгын аны менен бирдикте анализдеп чыгуу.
- ▶ Дагы эмненин үстүндө иштөө керектигин талкуулоо.
- ▶ Тестти дагы бир жолу өз алдынча толтуруп чыгууга берүү (каталар менен иштөө).
- ▶ Ата-энелерге тест менен иштөө ыкмаларын көрсөтүү. Текстти түшүнө билүүдө жана кепти өз керектөөсүнө жараша колдоно алуунун өнүгүүсү үчүн мындай иштин ролун баса белгилеп кетүү.
- ▶ Баланы сабакта жеке жана топто сөздүк жана текст менен иштөөнүн башка түрлөрүнө тартуу.

3 - бөлүм

ТЕКСТТИ ОКУП ТҮШҮНҮҮСҮН БААЛОО

Окулуп чыккан текстти түшүнө билүү, жазуу кебин жакшы түшүнө билүү шыктуулугун айкындайт. Окурмандар окуп жаткан нерсени жакшы өздөштүрүү үчүн жигердүү аракет жасашы керек. Өз тажрыйбасы менен топтолгон тексттен жана маалымат булактарынан алынган билимдерин ар дайым интеграциялап турушу зарыл. Эгерде окуучу кээ бир сөздөрдү окуп, бирок анын маанисин түшүнө албаса анда ал окуучу окуганды билбейт деп айтсак болот. Акыркы жылдардын изилдөөсү боюнча биздин окуучулар окуганды кайра түшүнүү кыйынчылыктарына туш болуп жатышат, мына ушундан улам башталгыч класстарда окуганды түшүнө билүү маселеси эң биринчи орунга коюлуп келет.

Окуганды түшүнө билүүнүн билим берүүчүлүк максаты менен бирге окуучулар үйрөнгөн ыкманы ар түрдүү текстте колдоно билишет. Аталган ыкмалар өнүктүрүүчү максатта да колдонулат. Окуу процесси менен бирге көңүл буруусун, эске тутуусун, ойлонуусун, эмоциясын жигердештирет. Муну менен бирге окуучунун жалпы маданий калыптануу максаты да чечилет: эмоционалдык таасир этүүгө ачыктыгы, окуп жаткан нерсеге өзүнүн адеп-ахлактык позициясын көрсөтө алуусу жана аны тастыктай алуусу, ошол тилде эркин сүйлөй алуусу.

Окуу жана окуп түшүнүүнү калыптандыруучу баалоонун (формативдик) көрсөтүлгөн куралдары башталгыч мектепте окутуунун стандарты менен байланышта жана эне тил боюнча предметтин мазмуну жана күтүлүүчү жыйынтыктар менен дал келишет.

Курал 3.1. Чыгарманын картасы

Класстар: 1, 2, 3, 4

Эне тил жана окуу боюнча предметтик стандартта бекитилген окутуунун баалануучу натыйжалары

Окуучу текстти түшүнгөнүн көрсөтөт, тагыраак:

1. Окуган тексттин мазмунун өзүнүн сөзү менен кыскача кайра айтып берет.
2. Окуган тексттин мазмуну боюнча берилген суроолорго жооп берет.
3. Тексттин планын түзөт.
4. Тексттин планын оозеки айтып берүүдө пайдаланат.
5. Уккан тексттин мазмунун түшүнгөнүн сүрөттөр аркылуу (1-класс) бере алат.
6. Тексттин жанрдык өзгөчөлүгүн айырмалай алат (ыр, жомок, аңгеме).
7. Өтүлгөн жана жаңы материалды колдонуп сүйлөм, текст түзө алат.
8. Чыгарманын башкы жана экинчи катардагы каармандарын бөлүп көрсөтөт.

9. Тексттеги башкы сөздөрдү бөлүп көрсөтөт.

10. Тексттин негизги маңызын жаза алат.

Баяндамасы

Чыгарманын картасы – бул окуп чыкканды түшүнө билүүнү баалоо формасы. Ал окуучунун жоопторун жана чыгарма боюнча суроолор менен көңүл бура турган жерлери боюнча көрсөтмөлөр үчүн калтырылган орундар көрсөтүлгөн барак түрүндө болот. Окуучулардын жооп берүүсүнүн негизи кайра айтып берүү болот. Чыгарманын картасы – чыгарманы окуп кайра айтып берүү билимин баалоочу курал. Окуганды кайта айтып берүүдө бир нече билгичтик керек: чыгарманы угуу, анын негизги мазмунун түшүнүү, аны ырааттуу түрдө эске тутуп калуу, автордук тексттеги тексти түшүнүктүү жана байланыштуу кылып айтып берүү, тексттин идеясын формулировкалоо, чыгарманын башкы жана андан кийинки каармандарын бөлүп айтып бере алуу, чыгарма боюнча өз оюн айта билүү.

Чыгарманын картасынын жардамы менен окуучулардын чыгарманын сырткы катмарын кандай кабыл алганын текшерип билсе болот: аңгеме түрүндөгү чыгарманын тексттик композициясынын негиздерин (башында, ортосунда, аягында), чыгарманын башкы каармандарын көрсөтө алышат, окуя кайда жана качан болуп жатканын түшүнүшөт. Тексттин бул аспекти окуучулардан тексти кайрадан көз алдына келтирүүсүн талап кылат. Текстти тереңирээк кабыл алуу анын ички катмарын: конфликтин көйгөйлөрүн, каармандын жана окурмандын ички сезимин, каармандарга жана окулган текстке болгон көз карашын көрсөтүү менен билишет. Окуучулардан жалпылоо, классификациялоо, өз тажрыйбасы менен салыштыруу, өз алдынча формулировкалоо талап кылынат.

Баалоонун бул куралы (чыгарманын картасы) окуучунун текстти кабыл алуусун жөнөкөйдөн татаалга алып баруунун зарылдыгын көрсөтөт. Класстан класска жогорулаган сайын форма татаалданып, чыгарманын ички жана сырткы катмарынын түрдүү элементтерин түшүнүп баалоосу да эсепке алат.

Мына ушунтип чыгарманын картасы текстти кайра жаратуу жана анын кыскача мазмунуна багытталбастан, жалпылоо үчүн тапшырмалар, негизги маанини бөлүп көрсөтүү жана жазуу, өзүнүн пикирин билдирүүгө ж.б. да арналат. Окутуунун максатына жараша картаны толтуруунун татаалдыгы өзгөрөт.

Көрсөтмөлөр

Окуучулар берилген куралды эркин пайдалануу үчүн бир нече сабакта даярдоо иштерин жүргүзүү керек б.а. түшүнүү боюнча сунушталган суроолорду башка ар кандай тексттер менен иштөөдө пайдалануу.

Чыгарманын картасын колдонуунун кадамдары:

1-кадам. Окуучуларды карта менен тааныштыруу. Картанын ар бир элементин түшүндүрүү. Чыгарманын башталышын, ортосун, аягын окуучулар кандай түшүнөөрүн тактоо жана чыгарманын ар бир бөлүгүн кандай аныктоо керектигин түшүндүрүү. Бул форма чыгармадагы окуялардын иреттүүлүгү менен түшүнүүсүн жакшыртууга жардам берерин айтуу керек.

2-кадам. Тексттердин бирөөсүн алып, бул стратегияны кандай колдонуш керектигин көрсөтөсүздөр. Интерактивдүү методдорду колдонула: окуучулар менен аңгемени талкуулагыла. Жалпы суроолорду берүү менен чыгармадагы окуялардын ирет-түүлүгүн түшүнүү боюнча суроолорду бергиле.

Чыгарманы талкуулоо боюнча суроолорду даярдоо:

Чыгарма эмне жөнүндө? Чыгарманын каармандары кимдер? Чыгармада кандай окуялар болуп жатат?

Чыгарманын башталышында эмне болгон, айтып бергиле? Чыгарманын башталышын кандай сүрөттөр менен далилдейсиңер?

Чыгарманын ортосунда кандай окуялар болуп жатат, айтып бергиле? Чыгарманын ортосун кандай сүрөттөрдү тартуу менен далилдейсиңер?

Чыгарманын аягы эмне болуп бүттү? Чыгарманын аякталышын чагылдыруу үчүн кандай сүрөттөрдү киргизсек болот?

Бул стратегияны бир нече (2-3) сабакта пайдалансаңар болот.

Текстти окуп, чыгарманын картасын кантип толтурууну көрсөткүлө. Кандай иллюстрацияларды силер картаңарга киргизет элеңер, түшүндүрүп бергиле. Өзүңөр сүрөт тарткыла.

3-кадам. Окуучуларга түшүнүксүз болгон сөздөрдүн маанисин түшүндүрүп коюу зарыл.

Чыгармадагы көрүнүш – окуя болуп жаткан жердин сүрөттөлүшү, шарты (өлкө, кичинекей шаар, эрте жаз, бөлмө, жамгыр, бактылуу үй-бүлө, татаал кырдаал ж.б.). «Кайсы жерде жана кандай шартта окуя болуп жатат?» – деген суроого жооп бериш керек.

Көйгөй (проблема) – бул чыгармада каралган суроо, авторду кызыктырган тема. «Авторду ойлондурган жана кызыктырган маселе» – деген суроого жооп берет.

Конфликт – каармандардын көз карашынын кыймыл-аракетинин келишпестиги (талаш, күрөшүү, кандайдыр бир суроолор боюнча келишпестик: жакшы-жаман, мээримдүү-каардуу, бай-кедей, түз-түз эмес, акылдуу-акылсыз). «Ким же эмне чыгармада карама-каршы турат?» – деген суроого жооп берет.

4-кадам. Окуучулардан кичинекей чыгарманы экиден же үчтөн бириктирип, өз ара талкуулатып жана картаны кантип толтураарын сурагыла. Картаны өз алдынча толтурганга окуучуларга мүмкүнчүлүк бергиле.

5-кадам. Каталардын үстүндө иштөө. Өз алдынча толтурган окуучулардын иштерин карап чыгып тактоо үчүн суроолорду берүү: Формада эмнени чагылдырдыңар? Бул чыгарманын мазмуну менен ылайык келеби? Аңгеменин башталышында, ортосунда же аягында ушундай окуялар болдубу же башкабы? Окуучулар өздөрү тарткан нерселерин оозеки айтып беришсин. Эгер балдардын жасаган иш-аракеттеринин иреттүүлүгү бузулганын көрсөңүздөр, балдар менен чогуу жыйынтыктарын талкуулаңыз.

6-кадам. Окуучулар чыгарманын картасы менен иштегенди үйрөнгөндөн кийин, өз алдынча карта толтуруу боюнча ишин баштаңыз. Текстти окуучуларга окуп бериңиз. Баш-

кы суроолор боюнча талкуу жүргүзүңүз: Аңгеме кантип башталат? Аңгеменин башында эмне болот? Каармандар эмнелерди сезишет? Кандай көйгөй бар? Көйгөй деген эмне экенин түшүндүргүлө ж.б.у.с. Ортосунда эмне болот? Аңгеме кантип аяктайт?

7-кадам. Окуучулар картаны өз алдынча толтура алаарына ынангандан кийин, башка текстти окуп берип, чыгарманын картасын өз алдынча толтурткула. Чыгарманын картасын текшергенден кийин, жардам талап кылынган окуучуларды бөлүп коюңуз.

8-кадам. Бардык балдар картаны колдонууну түшүнгөнүн билгенден кийин гана текшерүү ишине өткүлө. Ал үчүн тааныш эмес текст тандап, анын мазмунун окуп түшүнүүсү боюнча иш алып барыңыз.

Биз сиздерге 1-класстан тартып текстти окуу жана окуп түшүнүү көндүмдөрүн өнүктүрүү үчүн жана ошол көндүмдөрдү баалоо үчүн чыгарманын картасын колдонууну сунуштайбыз. Балдар окуп жана жаза элек мезгилинде уккан чыгарма боюнча текстти иллюстрациялоо менен картаны толтурушат. Экинчи жарым жылдыктан баштап 1-класстын балдары иллюстрациялоо менен бирге сүрөткө сөздөрдү кошуп жаза алышат. Андан кийин берилген суроого жазуу түрүндө жооп бере алышат. Класстан-класска бул суроолор татаалдашып тексттин композициясы жана негизги каармандары, окуянын болгон мезгили жана орду боюнча суроолор гана эмес, көйгөйдү, конфликтти аныктоочу каармандын ички дүйнөсүн аныктап бере алуучу суроолор дагы болот. Бул суроолор уккан жана окуп чыккан текстти канчалык деңгээлде жаш курагы, классы боюнча баалап билүүгө жардам бере алат.

Тиркемеден сиздер ар бир класстын жарым жылдыгы үчүн берилген куралдарга көрсөтмөлөрдү, окуучулар толтура турган суроосу бар текст жана формаларды, түшүнүүнүн жетиштүү эмес деңгээлин көрсөткөн окуучулар менен иштөөнүн кийинки кадамын пландаштырууда баалоо критерийлери жана сунуштарды таба аласыздар.

Чыгарманын картасын кандай критерийлер боюнча баалайбыз?

Биринчиден картанын бардык бөлүктөрүнүн толук толтурулушун карайбыз. Экинчи критерийде – чыгарманын мазмунуна дал келиши, башкача айтканда бала картаны канчалык так жана туура толтура алганын, ошону менен бирге окуучунун толтуруу процессинде канчалык даражада өз алдынча иштегенин карайбыз. Ошон үчүн мугалим окуучуга жардам бере турган болсо аны форманын тиешелүү графасына белгилеп кетүүсү керек.

Таблица 6. Окуу жана окуп-түшүнүүнү баалоо критерийлери

Критерийлер	Үлгүлүү деңгээл	Жетиштүү деңгээл	Жетиштүү эмес деңгээл
1. Чыгарманын негизги кырдаалдарын толук берүү (бөлүктөрүн)	1.Окуучу ӨЗ АЛДЫНЧА картанын бардык бөлүктөрүн чыгарманын негизги мазмунуна ылайык толтурат.	1.Окуучу өз алдынча картанын бардык бөлүктөрүн чыгарманын негизги мазмунуна ылайык мугалимдин БИР АЗ ЖАРДАМЫ менен толтурат.	Окуучу МУГАЛИМДИН ЖАРДАМЫ МЕНЕН БОЛСО ДА картанын

2. Чыгарманын мазмунуна дал келиши	2. Окуучу өз алдынча: 1) чыгарманын негизги каармандарын атайт; 2) окуядагы болгон кырдаалдарды сүрөттөйт (маанилүү бөлүктөрдү, нерселерди, мезгилин ж.б.); 3) чыгармадагы негизги окуяларды атайт; 4) чыгармадагы болгон окуянын себептерин атайт; 5) окулган тексттен сөздөрдү жана сүйлөмдөрдү колдонот; 6) чыгарманын жанрын аныктайт.	2. Окуучу мугалимдин БИР АЗ ЖАРДАМЫ менен күтүлүүчү жыйынтыктарды үлгүлүү деңгээлде көрсөтөт. (Мугалим багыттоочу суроолорду берет) ЖЕ алты талаптын ТӨРТ талабынын жетишкендиктерин өз алдынча жана туура көрсөтө алат.	айрым бөлүктөрүн чыгарманын негизги мазмунуна ылайык толтурат.
---	--	--	--

Мына ушинтип сиздер класс менен аткарылган картаны бааладыңыздар жана окуучуларыңыздын окуп түшүнүү деңгээлин аныктадыңыздар. Эми сиздер ушул көндүмдөрдү окуучулардын ар түрдүү топтору же жеке окуучу менен иштөөдө өз ишиңерди пландаштыра аласыздар. Албетте, сиздерден жетиштүү эмес деңгээлин жараткан балдардын тобуна өзгөчө көбүрөөк көңүл бөлүшүңүздөрдү талап кылат.

Эгер окуучу жетиштүү эмес деңгээлге кабылса, эмне кылуу керек?

- ▶ Окуучу менен бирдикте текстти кайрадан чогуу окуп чыгуу.
- ▶ Картадагы ар бир суроого эмне кылуу керектигин жана маанисин түшүндүрүп берүү.
- ▶ Текстти түшүнүү үчүн багытоочу суроолорду берүү.
- ▶ Окуучу эмнени аткарууга жетишкендиги жөнүндө аны менен бирге талдоо.
- ▶ Дагы эмненин үстүндө иштөө керектигин талкуулоо.
- ▶ Окуучуга чыгарманын тексттин иштеп бүтүүсүн сунуштоо.
- ▶ Окуучуга талкуулагандарды эске алуу менен чыгарманын картасын кайрадан толтуруп чыгууга мүмкүнчүлүк берүү.
- ▶ Кийинки сабактарда (окуу эле эмес) тапшырмалардын, тексттердин, окуучуга же топко берилген тапшырманы түшүнүү деңгээлине көңүл буруу, ар кандай типтеги суроолорду берүү (фактологиялык эле эмес, логикалык), жоопторун угуп жана кайтарым байланыш түзүү.
- ▶ Ата-энелерге чыгарманын картасы менен иштөө ыкмасын көрсөтүп берүү. Карта менен иштөө чыгарманы түшүнүүнү өстүрүүдөгү ролун негиздеп берүү.
- ▶ Бала менен бирге окуп түшүнүүдө негизги компоненттерге көңүл буруусун ата-энелерге сунуштоо.

Курал 3.2. Түшүнүү картасы

Класстар: 2, 3, 4

Эне тил жана окуу боюнча предметтик стандартта бекитилген окутуунун баалануучу натыйжалары

Окуучу:

1. Каармандардын эмоционалдык абалын, темасын жана негизги мазмунун аныктайт.
2. Тексттен маанилүү маалыматты бөлүп көрсөтөт.
3. Сүрөттөлгөн предметтин, объект, кубулуштун белгилерин бөлүп көрсөтөт.
4. Тексттеги сөз жана терминдери туура колдонот.

Баяндамасы

Сиздерге 2-класстан баштап иштеле турган *сүрөттөө* тексти менен иштөөнүн дагы бир куралы – түшүнүү картасын сунуштайбыз.

Сүрөттөө деген эмне? Сүрөттөө – бир нерсенин (заттын), же кубулуштун келбети жана анын сапаттары. Сапаттары: көлөмү, өлчөмү, формасы, өңү, даамы, жыты, жаш курагы, сырткы келбети, мүнөзү, кургак/ нымдуулугу, катуулугу, бекемдиги, тегиздиги/ кеңдиги ж.б. сүрөттөө текстинде заттын (жандуу жана жансыз) жана кубулуштун бир эле мезгилде көрө ала турган сапаттары жөнүндө айтылат.

Түшүнүү картасы – бул схема. Негизги сүрөттөлгөн түшүнүктөрдүн ортосундагы байланышты көрсөтөт.

Түшүнүү картасын эмнеге окшоштурса болот? Анын борборунда теманы чагылдырып туруучу негизги объект, предмет болуш керек. Тегерегинде үчтөн жогору болгон негизги объектке мааниси боюнча дал келген майда объекттер болушу мүмкүн. Ар бири өз учурунда үчтөн жогору болгон өздөрүнүн объектилери менен курчалат. Ошол эле принцип менен жыйынтыгында тема боюнча бардык байланыштарды эске алуу менен түзүлгөн толук көз карашты берүүчү сүрөттөө схемасы пайда болот.

Форма

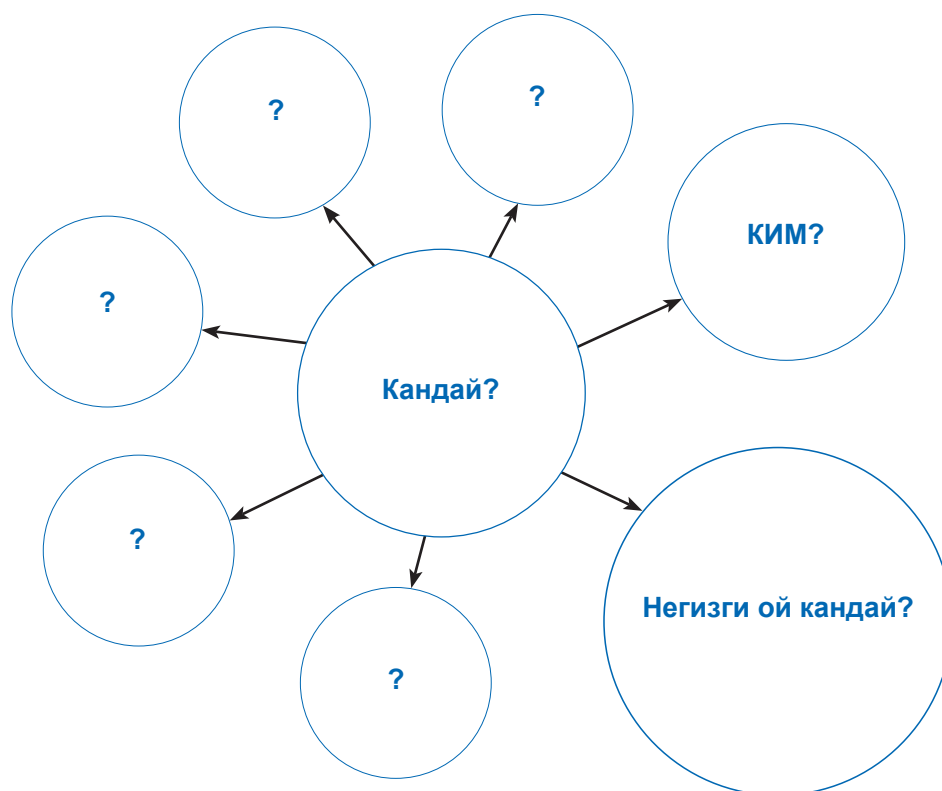
Түшүнүү картасы

Окуучунун аты-жөнү _____ Классы _____

Убактысы _____ Мугалимдин жардамы (эгер болсо) _____

Тапшырма: *Текстти окуп чыккыла. Схеманы толтургула*

Текст

Түшүнүү картасына көрсөтмө

1. Окуучуларды түшүнүү картасы менен тааныштыргыла. Анын өзгөчөлүктөрүн айтып бергиле: бул схема.
2. Ортосундагы тегерекке сүрөттөлүп жаткан предметтин (кубулуштун, жердин, жаныбардын ж.б) аты жазылат.
3. Тегеректин айланасында суроо жазылган башка тегерекчелер орун алган. Тегерекчелердин ичине аны сүрөттөөчү түшүнүктөр жазылат.
4. Чоңураак тегерекчинин ичине тексттеги негизги ой жазылат б.а. окуучунун түшүнгөнүнө жараша.
5. Окуучуларга өз алдынча окуп чыгууга бергиле.
6. Текстти окуп чыккандан кийин окуучулар картаны толтурушат.
7. Баалоо.
 - Өз алдынча аткарылган ар бир элемент үчүн 1 упай бергиле.
 - Мугалимдин жардамы менен аткарылган элемент үчүн $\frac{1}{2}$ упай.

Сүрөттөө тексттин окуу жана түшүнүүнү баалоо критерийлери

Текстти окуу жана окуп түшүнүүнү баалоонун критерийлерин төмөндөгү таблицада көрө аласыздар. Негизги критерийлер – аңгеменин негизги элементтерин толугу менен түшүнүү жана мазмундун дал келиши. Мында окуучунун өз алдынча иштей алуу деңгээли каралат: өз алдынча аткарылган ар бир элемент үчүн 1 упай, мугалимдин жардамы менен аткарылган ар бир элемент үчүн (жарым) $\frac{1}{2}$ упай берилет.

Таблица 7. Баяндоо түрүндөгү (сүрөттөө) текстти окуу жана окуп түшүнүүнү баалоонун критерийлери

Критерийлер	Үлгүлүү деңгээл	Жетиштүү деңгээл	Жетиштүү эмес деңгээл
1. Чыгарманын (бөлүктөрүн) негизги кырдаалын толугу менен көрсөтүү	1. Окуучу өз алдынча схеманын бардык бөлүктөрүн негизги мазмунуна дал келтирип толтура алат.	1. Окуучу мугалимдин бир аз жардамы менен сүрөттөөнүн негизги мазмунуна ылайык картанын бардык бөлүктөрүн толтура алат.	1. Мугалим жардам бергенине карабастан окуучу чыгарманын негизги мазмунуна ылайык картанын айрым гана бөлүктөрүн толтурат.
2. Тексттин мазмунуна дал келиши	2. Окуучу өз алдынча 1) сүрөттөлүүчү объекти атай алат; 2) сүрөттөлүүчү объекттин бардык белгилерин атап бере алат; 3) Тексттеги сүрөттөөнүн негизги оюн таап айтып бере алат.	2. Окуучу үлгүлүү деңгээлдин бардык күтүлүүчү жыйынтыктарын мугалимдин бир аз жардамы менен көрсөтүп бере алат (мугалим багыттоочу суроолорду берет). ЖЕ БОЛБОСО биринчи, үчүнчү талаптарды жана экинчинин айрым бөлүктөрүнүн жетишкендиктерин ӨЗ АЛДЫНЧА көрсөтүп бере алат.	

Эскертүү: окуганын түшүнүү көндүмүн жакшыртуу үчүн окуучуларга сапаттуу, кенен, критерийлер боюнча, ага эмнени аткара албай калгандыгын жана эмнени жеткире иштөө керектигин түшүндүрүп кайтарып байланыш берүү зарыл (жазуу же оозеки).

Эгер окуучу жетиштүү эмес деңгээлге кабылса, эмне кылуу керек?

- ▶ Текстти окуучу менен бирдикте кайрадан окуп чыгуу.
- ▶ Текстти түшүнүү үчүн багыттоочу суроолорду берүү.
- ▶ Окуучу эмнени аткарганга жетишкендигин, эмнеден кыйналгандыгын окуучу менен бирдикте талдоо.
- ▶ Дагы эмненин үстүндө иштөө керектигин талкуулоо керек.
- ▶ Чыгарманын картасын дагы бир жолу толтуруу.
- ▶ Түшүнүү картасын дагы бир ирет толтуруу.

- ▶ Чыгарманын картасын өз алдынча толтуруу үчүн башка текст берүү.
- ▶ Чыгарманын картасын кандай аткаруу керектигин ата-энелерге көрсөтүп берүү. Сүрөт-төлгөн предметтердин жана кубулуштардын белгилерин, сапаттарын аныктоо боюнча текст менен иштөөнүн баланын сүйлөө кебин өстүрүүдөгү ролун негиздегиле.
- ▶ Ата-энелерге үйдөн бала менен бирге текстти окуп жана талкуулоо керектигине өзгөчө көңүл буруулары зарыл экендигин сунуштоо.

4 - бөлүм

ЖАЗУУ КӨНДҮМҮН БААЛОО

Башталгыч класстарда сөз байлыгын өстүрүү жөнөкөй суроолорго жооп берүү менен гана чектелбейт, ал окуучулардын алдына коюлган текст үстүндө жигердүү, чыгармачыл иш, тааал тил көндүмдөрүнүн түптөлүшү менен байланышкан маселелерди коюуну талап кылат. Сөз байлыгын өрчүтүүдө өзүн тарбиялоо мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу менен жазылган дил баян жазууга эч нерсе тең келбейт, анткени ал окутуу жана тарбиялоо процесстерин камтыйт. Балдар өз сезимдерин, кабыл алуусун аңдай билишет да, ырааттуу ойлонууну үйрөнүп, адабий чыгармачылыкка кызыгуулары артат. Дил баян жазууда балдар изилденүүчү объекти салыштырышат, байкалуучу объекти карама-каршы коюшат, кубулуштардын себептерин түшүндүрүшөт, өзүнүн пикирин билдиришет.

Жаш өспүрүмдөрдү теманы толук ачып, негизги ойду көрсөтүп жазууга үйрөтүү абдан татаал жана жөнөкөй жумуш эмес. Бул нерселерге сиз ырааттуулук менен башталгыч класстардын бардыгында өстүрүп отурасыз. Дил баян жазуу көндүмүн баалоо үчүн биз сизге “Дил баян картасы” куралын 4-класста колдонууну сунуштайбыз.

Курал 4.1. Дил баян картасы

Класс: 4

4-класстагы эне тил боюнча предметтик стандартта бекитилген окуучуларды окутуудагы күтүлүүчү жыйынтыктар:

Окуучулар:

1. Өз оюн тексттин негизине салыштырып айтып берет.
2. Тексттин негизги оюн жана темасын аныктайт.
3. Каармандардын эмоционалдык абалын аныктайт жана атайт.
4. Тексттин жанрдык өзгөчөлүктөрүн айырмалай алат (ыр, жомок, аңгеме, тамсил).
5. Окуган чыгармага өз мамилесин көрсөтөт жана далилдейт.
5. Каармандардын жасаган иш-аракеттерин анализдейт жана баалайт.
6. Өтүлгөн материалдардагы жаңы сөздөрдү кебинде туура колдонот.
7. Өтүлгөн жана жаңы материалдардан үйрөнгөн сөздөрүн колдонуп, сүйлөм жана текст түзө алат.

Көрсөтмө

1. Балдарга өз чыгармаларын (дил баян) жазуу керек экенин түшүндүргүлө.
2. Окуучуларды дилбаяндын картасы менен тааныштыргыла. Өзгөчөлүктөрүн айткыла: эмнеден турат, эмнени толтуруш керек (аңгеменин же жомоктун аты, картада белгиленген

учурлар-суроолор, өзгөчөлөнгөн план – бул суроолор, баяндоону ачып берүү үчүн өзгөчө план).

3. Дил баянда көрсөтүп кете турган учурлардын үстүндө ойлонуусун айтуу. Алардан үн чыгарып окуусун талап кылып, түшүнбөгөн жерлерин түшүндүрүү.
4. Жардамчы элементтерге көңүл бургула: темага дал келүүчү форманын айланасындагы сөздөр. Аларды окуп чыгып, окуучулар менен талдагыла.
5. Элементтердин тема жана жанр менен байланышта болушун баса белгилеп кетиш керек (жомокпу же аңгемеби?).
6. Дил баянга берилген убакытты белгилей кеткиле жана ага коюлган талаптарды да эскертүү зарыл, анткени окуучулар иш баалана турган критерийлерди түшүнүшү керек.

Форма

(эскертүү: форма эки бөлүктөн турат, жакшысы форманын экөө тең окуучунун астында эки баракта же барактын артында болушу керек).

Дил баян жазуунун картасы

Окуучунун аты-жөнү _____ Класс _____

Убактысы _____ Мугалимдин жардамы _____

Бул план сага дил баян жазууга жардам берет. Бош орундуктарга таяныч сөздөрдү колдонуп толтур. Берилген таяныч тизмеден окуя болгон жерди, каармандарды бош орундуктарга толтургун же өзүң ойлонуп тапсаң болот.

Чыгарманын аталышын өзүң ойлоп тапкын _____

Чыгармадагы каармандар кимиси болушу мүмкүн:

- Маскарапоз
- Космонавт
- Окуучу
- Сыйкырчы
- Актан, Акылай
- Тентек эгиздер
- Алп кара куш
- Мастан кемпир
- Пилдин баласы
- Саякатчы
- Эр жүрөк баатыр
- Сүйлөгөн мышык
- Детектив
- Каардуу дөө
- Томолой жетим
- Бийчи
- Атактуу спортсмен
- Достукту сүйгөн динозавр
- Амалкөй изилдөөчү
- Жөө күлүк
- Куурчак чебери

(Окуя кайда болгонун сүрөттө) _____

Илгери-илгери

(Башкы каармандарды сүрөттөп жаз) _____

Бир күнү

(Бир нерсе болуп жана окуя башталат) _____

Ошентип

(Окуядагы каармандан кийин эмне кылат жана эмнеге жетүүнү каалайт?) _____

Бирок...

(Кандайдыр бир тоскоолдуктар болот) _____

Анда...

(Каарман көйгөйдү кантип чечүүгө аракеттенет?) _____

Андан кийин

(Жасаган иш-аракети ишке аштыбы же жокпу?) _____

Акырында

(Чыгарманы аягына чыгар) _____

Окуя кайда болушу мүмкүн:

- Падышанын ак сарайы
- Караңгы түнт токой
- Бут баспаган арал
- Стадион
- Келечектеги шаар
- Кичинекей үй
- Жайлоодо
- Мектепте
- Суудагы курорт
- Байыркы урандылар
- Жер алдындагы лабиринт
- Токоч чыккан шаарча
- Каракчынын кемеси
- Музей

Каарман эмне кылуудан баштайт?

- Саякатка чыгат
- Сыйкырдуу сандыкча таап алат
- Учаарын билет
- Аземдүү майрам өткөрөт
- Сатып алууга жөнөйт
- Табышмактуу жерге туш болот
- Чакыруу жолдомосун алат
- Көчүп кетет
- Табышмактуу эшикти таап алат
- Үйдөн качып кетет
- Көрүнбөгөн адам болот
- Жаны досторду таап алат
- Сыйкырдуу карандаш таап алат
- Байлык жашырылган картанын чиймесин таап алат

Мугалимдин кайтарым байланышы _____

Таблица 8. Жазылган чыгарманы баалоо критерийлери

Критерийлери	Үлгүлүү деңгээл	Жетиштүү деңгээл	Жетиштүү эмес деңгээл
1. Чыгарманын композициясы	1. Окуучу ӨЗ АЛДЫНЧА: 1) жанрга ылайык сюжетин тандайт жана ал боюнча баяндап бере алат (башы, ортосу, аягы); 2) тандап алган чыгармадан, аңгемеден, жомоктон негизги окуяны бөлүп көрсөтөт жана алардын ортосундагы байланышты түшүндүрө алат.	1. Окуучу мугалимдин <i>бир аз жардамы</i> менен бардык күтүлүүчү жыйынтыктарды үлгүлүү деңгээлде көрсөтөт. (Мугалим багыттоочу суроолорду берет) ЖЕ төрт талаптын аткарылышын <i>өз алдынча</i> көрсөтө алат.	1. Окуучу чыгарманын негизги мазмунуна ылайык картанын айрым гана бөлүктөрүн толтурат. ЖЕ БОЛБОСО окуучу мугалимдин бир нече жолку жардамы менен үлгүлүү деңгээлдин күтүлүүчү жыйынтыктарынын айрым гана бөлүктөрүн көрсөтөт.
2. Чыгарманын мазмуну	Окуучу ӨЗ АЛДЫНЧА: 1) жанрга ылайык баяндоодо каармандардын өзгөчөлүгүн аныктап айтып бере алат (жомок, аңгеме); 2) жанрга ылайык окуядагы болгон кырдаалдарды баяндап берет (маанилүү деталдарды, нерсени, убакытты ж.б.).		
3. Көркөм сүйлөө	1) жанрга ылайык көркөм ыкмаларды жана лексиканы колдонот (эпитет, салыштыруу, фольклордук көркөм каражаттар ж.б.); 2) эмоционалдык баалоо лексикасын колдонот (жанрга ылайык каарманга болгон мамилесин көрсөтөт).		

Эскертүү: окуганын түшүнүү көндүмүн жакшыртуу үчүн окуучуларга сапаттуу, кенен, критерийлер боюнча, эмнени аткара албай калгандыгын жана эмнени жеткире иштөө керектигин түшүндүрүп кайтарым байланыш берүү зарыл (жазуу же оозеки).

**Эгер окуучу жетиштүү эмес деңгээлге кабылса,
эмне кылуу керек?**

- ▶ Окуучу менен бирдикте текстти кайрадан чогуу окуп чыгуу.
- ▶ Текстти түзүүнү түшүнүү үчүн багытоочу суроолорду берүү.
- ▶ Окуучу эмнени аткарганга жетишкендиги жөнүндө аны менен бирге талдоо.
- ▶ Дагы эмненин үстүндө иштөө керектигин талкуулоо.
- ▶ Окуучуга талкуудан кийин чыгарманын тексттин иштеп бүтүрүүсүн сунуштоо.
- ▶ Окуучу өзү иш-аракет кылып түзгөн текстти ата-энелерге көрсөтүү. Окуучунун өзүнүн чыгармасын жаратуунун, анын элестетүү, сөз байлыгы жана адабий тилинин өнүгүшүндөгү ролун негиздөө.
- ▶ Ата-энелерге сунуш: бала менен бирге окуяларды жаратууга өзгөчө көңүл буруусу зарыл экендигин түшүндүрүү.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР

1. Государственный образовательный стандарт среднего общего образования Кыргызской Республики – утвержден постановлением Правительства Кыргызской Республики от 21 июля 2014 года № 403 (<http://edu.gov.kg/ru/high-education/gosudarstvennyj-obrazovatelnyj-standart/>)
2. Оценивание в начальной школе. Приложение к обучающему модулю./С.А.Хамзина, А. Буркитова, М. Мыкиева – Б.: KIRLand, 2014. -152 с.
3. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство/Сост. Р. Х. Шакиров, А.А. Буркитова, О.И. Дудкина. – Б.: «Билим», 2012. – 80 с.
4. Улучшение навыков чтения учащихся начальных классов. Тренинговые материалы для учителей начальных классов по проекту USAID «Читаем вместе»: Бишкек, 2014. – 235 с.
5. Формативное оценивание в начальной школе. Практическое пособие для учителя / Сост. О.И. Дудкина, А.А. Буркитова, Р.Х. Шакиров. – Б.: «Билим», 2012. – 89 с.
6. Формирующее оценивание: оценивание в классе. Учеб.пособие / М.А. Пинская. – М.: Логос, 2010. – 264 с.

Кошумча адабияттар

1. Александрова Г. П. Использование клоуз-тестов для контроля обученности различным видам речевой деятельности. Доступно: <http://festival.1september.ru/articles/501914/>
2. Гаврилова Т. А., Лещева И. А., Страхович Э. В. Об использовании визуальных концептуальных моделей в преподавании //Вестник С.-Петербур. ун-та. Сер. Менеджмент. – Вып. 4. – 2011.
3. Ефросинина Л. Оцениваем умение читать: Литературное чтение 1-4 классы// Доступно: <http://nsc.1september.ru/article.php?id=200800203>
4. Ковалева Г.С., Красновский, Э.А. Новый взгляд на грамотность. По результатам международного исследования PISA 2000. – М.: Логос, 2004. // Доступно:<http://rus.1september.ru/article.php?ID=200501401>
5. Клоуз-тесты как контроль обучения разным видам речевой деятельности// URL: <http://paidagogos.com/?p=5796#hcq=z3OgoPp>
6. Колесникова М. В. Анализ художественного произведения в начальных классах//Доступно: <http://festival.1september.ru/articles/585495/>
7. Меньшенина Л.А. Формирование универсальных действий через стратегии обучения чтению в начальной школе// Доступно: <http://www.uchportal.ru/publ/24-1-0-2470> Осинцева Т. В. Приём клоуз-тест как эффективное средство формирования техники понимания текста// Доступно: <http://oknakrizis.ru/dlya-studenta/1-kurs/priem-klouz-test-kak-effektivnoe-sredstvo-formirovaniia-tekhniki-ponimaniia-teksta/>
8. Advanced Story Map Instruction// URL: http://mysite.cherokee.k12.ga.us/personal/bonny_keheley/sstage/Interventions/1/Reading/Reading%20Comp%20-%20Advanced%20Story%20Map.pdf
9. Advanced Story Map Sheet//URL: <http://www.interventioncentral.org/htmldocs/interventions/rdngcompr/sto...>

ТИРКЕМЕЛЕР

Туркеме 1

Форма 1. Окуу техникасын баалоо (I жарым жылдык)

Ф	ж	П	Х	ч
ң	с	В	Н	е
Б	у	О	Р	Ү
ө	Д	И	Э	ц

Форма 2. Окуу техникасын баалоо (I жарым жылдык)

Бе	им	Зу	се	ЖО
Ар	Ил	аң	Ач	Чу
Шы	ТЕ	Жө	Фе	Вү
ЛӨ	Фа	Тр	Ок	Це

Форма 3. Окуу техникасын баалоо (II жарым жылдык)

Дун	Сла	Чуз	Лөч	Шкон
Чүп	Юсы	чевс	себ	зэл
феб	Түң	аду	Пүй	Жпи
кры	Феб	бри	бша	руп
нре	мын	нап	Тоб	эрс

«Калтырылган сөздөрдү табуу» тести

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

УБАКТЫСЫ _____

Боз чымчык кантип бак отургузду?

Илгери-илгери кышында токойдо кызыл төш боз чымчык жашаптыр. Ал өзүнүн жумушу менен _____ жүрүп, курсагы ачыптыр. Боз _____ бийик четиндин үстүнө конуп _____ тоңдурулган жемиштерди чоккуп жей _____ .Эң сонун бышкан чоң _____ мөмөлөр экен. Мөмөлөрүн жеген _____ жегисин эле келтирет!

Боз _____ тойгончо жеп, бирок четинди _____ учуп кеткиси келген жок, _____ мөмөлөрү абдан сонун эле. _____ жок дегенде бирөөнү өзүмө _____ коёюн деп ойлоду. Тумшугу _____ мөмөнү алып, учуп жөнөдү. _____ карчыга кушу чыга калды. _____ кеткен боз чымчык башка _____ учуп, «Жардамга!» – деп кыйкырганда _____ мөмөсүн карга түшүрүп жиберди.

_____ келди. Кар эриди. Мөмөнү _____ жылытты. Адегенде анын тамырчасы _____ андан кийин жашыл жалбырактары _____ баштады. Кийинчерээк жаш бак _____ чыкты. Бактын үстүнө боз _____ отуруп алып: «Эми кышында _____ мөмөлөр көп болот!» – деп, өзүн мактап сайрап жатты.

(120 сөз, 19 сөз алынды)

«Калтырылган сөздөрдү табуу» тести

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

УБАКТЫСЫ _____

Гүлбү же карышкырдын азуусубу?

Мектептен эки бала келе жатышты — Сергейка жана Миколка. Сергейдин маанайы ачык. Бүгүн _____ мугалим үч жолу сурады. _____ беш алды. Ал эми Миколканын _____ суз. Доскага _____ эки жолу чакырышты. Миколка _____ жооп берди, мугалим ага _____ эки койду жана анын окуусунун начардыгы тууралуу _____ айтмай болду.

_____ жылуу жазгы күн болчу. _____ жаркырап турду. Көк асманда _____ булут калкып жүрөт. Сергей _____ карап, минтип айтты: — Карачы, Микола, кооз булуттар _____. Ал ак розалар _____ окшош. Карачы, назик, үлбүрөгөн _____ ачылып калыптыр. Шамалдан улам тимеле _____. Микола булут _____ карап, желекчени _____ гүлдү да көргөн жок. Булут ага _____ карышкырга окшоп _____ азуусун ачып, каардуу, кимдир бирөөнү _____ даярдай. Балдар көпкө чейин булутту _____ жана ар бири өзүнүкүн гана _____

(В. Сухомлинскийдики боюнча)

(120 сөз, 22 сөз калтырылды)

«Калтырылган сөздөрдү табуу» тести

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

УБАКТЫСЫ _____

Сүрөттөр да сайрайт

Коля жайлоодон дагы көп досторду тапты. Өзгөчө алар шаардан келген _____ досунун сүрөттөрү тартканына кызыгып, _____ кимиси жалгыздан болуп, же _____, тоолорду аралатып келет, алысыраактагы _____, аскалуу чокулар жакка барышат.

_____ деген бала менен өзгөчө _____ болду. Азимдин атасы куштарды _____, куш таптайт. Азим экөө _____ карап турат, карап эле _____ экөөлөшүп алардын сүрөттөрүн тартат. _____ сүрөттөрү куду өзүндөй тартылат. _____ жана тоодо эркин учуп _____ куштардын ичинен алар: кара _____, ала чыйырчык, чил, бөдөнө, _____, жору, чакчыгай, сагызган, кыргый, _____, таранчы, сыяктуулардын сүрөттөрүн тартты.

_____ күнү жайлоодогу балдарды, ата-энелерди _____ алып, Коля сүрөттөрдү көрсөтүп _____. Азим болсо кайсыл куш _____ сайрай турганын туурап берип _____. Отургандардан бир кемпир: — Оо _____, сүрөттөр да сайрайт экен _____, — деп жакасын карманганда мунун _____ Азим менен Колянын өнөрү _____ көрүп тургандар каткырып күлүп _____.

Абдыкерим Муратов

(132 сөз, 25 сөз алынды)

Чаташтыруу тести

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

УБАКТЫСЫ _____

Боз чымчык кантип бак отургузду?

Илгери-илгери кышында токойдо кызыл төш боз чымчык жашаптыр. Ал өзүнүн жу-

мушу менен $\left(\begin{smallmatrix} \text{секирип} \\ \text{учуп} \\ \text{калкып} \end{smallmatrix} \right)$ жүрүп, курсагы ачыптыр. Боз $\left(\begin{smallmatrix} \text{чымчык} \\ \text{куш} \\ \text{торгой} \end{smallmatrix} \right)$ бийик четиндин үстүнөконуп $\left(\begin{smallmatrix} \text{секирип} \\ \text{алып} \\ \text{учуп} \end{smallmatrix} \right)$ тоңдурулган жемиштерди чокуп жей $\left(\begin{smallmatrix} \text{баштады} \\ \text{аяктады} \\ \text{суктанды} \end{smallmatrix} \right)$. Эң сонун бышканчоң $\left(\begin{smallmatrix} \text{кычкыл} \\ \text{таттуу} \\ \text{ачуу} \end{smallmatrix} \right)$ мөмөлөр экен. Мөмөлөрүн жеген $\left(\begin{smallmatrix} \text{сайын} \\ \text{баарын} \\ \text{атайын} \end{smallmatrix} \right)$ жегисин эле келтирет!Боз $\left(\begin{smallmatrix} \text{чымчык} \\ \text{кекилик} \\ \text{торгой} \end{smallmatrix} \right)$ тойгончо жеп, бирок четинди $\left(\begin{smallmatrix} \text{таштап} \\ \text{баштап} \\ \text{алып} \end{smallmatrix} \right)$ учуп кеткиси келген жок, $\left(\begin{smallmatrix} \text{анткени} \\ \text{мүмкүн} \\ \text{себеби} \end{smallmatrix} \right)$ мөмөлөрү абдан сонун эле. $\left(\begin{smallmatrix} \text{Бул} \\ \text{Ал} \\ \text{Алар} \end{smallmatrix} \right)$ жок дегенде бирөөнү өзүмө $\left(\begin{smallmatrix} \text{калтырып} \\ \text{берип} \\ \text{меники} \end{smallmatrix} \right)$ коёюн деп ойлоду. Тумшугу $\left(\begin{smallmatrix} \text{жана} \\ \text{менен} \\ \text{да} \end{smallmatrix} \right)$ мөмөнү алып, учуп жөнөдү. $\left(\begin{smallmatrix} \text{Алдынан} \\ \text{Үстүнөн} \\ \text{Капталынан} \end{smallmatrix} \right)$ кар-чыга кушу чыга калды. $\left(\begin{smallmatrix} \text{Коркуп} \\ \text{Үркүп} \\ \text{Сүйүнүп} \end{smallmatrix} \right)$ кеткен боз чымчык башка $\left(\begin{smallmatrix} \text{тарапка} \\ \text{шаарга} \\ \text{капталга} \end{smallmatrix} \right)$ учуп, «Жар-дамга!» — деп кыйкырганда $\left(\begin{smallmatrix} \text{оозундагы} \\ \text{куйругундагы} \\ \text{канатындагы} \end{smallmatrix} \right)$ мөмөсүн карга түшүрүп жиберди. $\left(\begin{smallmatrix} \text{Күз} \\ \text{Жаз} \\ \text{Жай} \end{smallmatrix} \right)$ келди. Кар эриди. Мөмөнү $\left(\begin{smallmatrix} \text{лампочка} \\ \text{күн} \\ \text{жылуулук} \end{smallmatrix} \right)$ жылытты. Адегенде анын тамыр-часы $\left(\begin{smallmatrix} \text{түшүп} \\ \text{чыгып} \\ \text{жулунуп} \end{smallmatrix} \right)$ андан кийин жашыл жалбырактары $\left(\begin{smallmatrix} \text{соолуй} \\ \text{чыга} \\ \text{кичирейип} \end{smallmatrix} \right)$ баштады. Кийин-черээк жаш бак $\left(\begin{smallmatrix} \text{бийиктеп} \\ \text{өсүп} \\ \text{конуп} \end{smallmatrix} \right)$ чыкты. Бактын үстүнө боз $\left(\begin{smallmatrix} \text{чымчык} \\ \text{куш} \\ \text{булбул} \end{smallmatrix} \right)$ отуруп алып: «Эмикышында $\left(\begin{smallmatrix} \text{жайлоодо} \\ \text{талаада} \\ \text{токойдо} \end{smallmatrix} \right)$ мөмөлөр көп болот!» — деп $\left(\begin{smallmatrix} \text{жанындагыны} \\ \text{бирөөнү} \\ \text{өзүн-өзү} \end{smallmatrix} \right)$ мактап сайрап

жатты.

(120 сөз, 20 сөз алынды)

Чаташтыруу тести

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

УБАКТЫСЫ _____

Гүлбү же карышкырдын азуусубу?

Мектептен эки бала келе жатышты – Сергейка жана Миколка. Сергейдин маа-

найы ачык. Бүгүн $\begin{pmatrix} \text{аны} \\ \text{мени} \\ \text{бизди} \end{pmatrix}$ мугалим үч жолу сурады. $\begin{pmatrix} \text{Ал} \\ \text{бала} \\ \text{кыз} \end{pmatrix}$ беш алды. Ал эми Микол-
 канын $\begin{pmatrix} \text{чуркады} \\ \text{жүзү} \\ \text{маанайы} \end{pmatrix}$ суз. Доскага $\begin{pmatrix} \text{аларды} \\ \text{аны} \\ \text{тез} \end{pmatrix}$ эки жолу чакырышты. Миколка $\begin{pmatrix} \text{начар} \\ \text{жакшы} \\ \text{кечээ} \end{pmatrix}$
 жооп берди, мугалим ага $\begin{pmatrix} \text{чоң} \\ \text{альбомго} \\ \text{күндөлүккө} \end{pmatrix}$ эки койду жана анын окуусунун начардыгы
 тууралуу $\begin{pmatrix} \text{досуна} \\ \text{апасына} \\ \text{сөзсүз} \end{pmatrix}$ айтмай болду.

$\begin{pmatrix} \text{Болду} \\ \text{Өтүп кетти} \\ \text{Бир жолу} \end{pmatrix}$ жылуу жазгы күн болчу. $\begin{pmatrix} \text{Дарыя} \\ \text{Ачык} \\ \text{Күн} \end{pmatrix}$ жаркырап турду. Көк асманда
 $\begin{pmatrix} \text{кара} \\ \text{ак} \\ \text{кайык} \end{pmatrix}$ булут калкып жүрөт. Сергей $\begin{pmatrix} \text{асманды} \\ \text{булутту} \\ \text{айлананы} \end{pmatrix}$ карап, минтип айтты: — Карачы,
 Микола, кооз булуттар $\begin{pmatrix} \text{кандай} \\ \text{кимдин} \\ \text{сүзүп жүрөт} \end{pmatrix}$. Ал ак розалар $\begin{pmatrix} \text{астында} \\ \text{—га} \\ \text{чымчык} \end{pmatrix}$ окшош. Карачы, на-
 зик, үлбүрөгөн $\begin{pmatrix} \text{желекчелер} \\ \text{тамырлар} \\ \text{ачык} \end{pmatrix}$ ачылып калыптыр. Шамалдан улам тимеле $\begin{pmatrix} \text{калдырайт} \\ \text{дирилдейт} \\ \text{сонун} \end{pmatrix}$.
 Микола булут $\begin{pmatrix} \text{үчүн} \\ \text{үстүнө} \\ \text{—ка} \end{pmatrix}$ карап, желекчени $\begin{pmatrix} \text{эмес} \\ \text{да} \\ \text{тиги жакта} \end{pmatrix}$ гүлдү да көргөн жок. Булут ага
 карышкырга окшоп $\begin{pmatrix} \text{тартылган} \\ \text{көрүндү} \\ \text{үлпүлдөп} \end{pmatrix}$. $\begin{pmatrix} \text{Жырткыч} \\ \text{Коён} \\ \text{Капыстан} \end{pmatrix}$ азуусун ачып, каардуу, кимдир бирөөнү
 $\begin{pmatrix} \text{жеп жиберүүгө} \\ \text{секирип} \\ \text{тез} \end{pmatrix}$ даяр. Балдар көпкө чейин булутту $\begin{pmatrix} \text{карашты} \\ \text{талашты} \\ \text{жеңил} \end{pmatrix}$ жана ар бири өзүнүкүн
 гана $\begin{pmatrix} \text{айтты} \\ \text{көрдү} \\ \text{келечекти} \end{pmatrix}$.

(В. Сухомлинскийдики боюнча)

(120 сөз, 22 сөз калтырылды)

Чаташтыруу тести

АТЫ-ЖӨНҮ _____ класс _____

УБАКТЫСЫ _____

Сүрөттөр да сайрайт

Коля жайлоодон дагы көп досторду тапты. Өзгөчө алар шаардан келген $\begin{pmatrix} \text{орус} \\ \text{кыргыз} \\ \text{ал} \end{pmatrix}$ досунун сүрөттөрү тартканына кызыгып, $\begin{pmatrix} \text{башка} \\ \text{бирөө} \\ \text{ар} \end{pmatrix}$ кимиси жалгыздан болуп, же $\begin{pmatrix} \text{томолонушуп} \\ \text{топтошуп} \\ \text{бирдей} \end{pmatrix}$, тоолорду аралатып келет, алысыраактагы $\begin{pmatrix} \text{дайрага} \\ \text{сууга} \\ \text{катуу} \end{pmatrix}$, аскалуу чокулар жакка барышат. $\begin{pmatrix} \text{Асхат} \\ \text{Экөө} \\ \text{Азим} \end{pmatrix}$ деген бала менен өзгөчө $\begin{pmatrix} \text{жакшы} \\ \text{ынак} \\ \text{менен} \end{pmatrix}$ болду. Азимдин атасы куштарды $\begin{pmatrix} \text{суу} \\ \text{топтойт} \\ \text{кармайт} \end{pmatrix}$, куш таптайт. Азим экөө $\begin{pmatrix} \text{капканды} \\ \text{аларды} \\ \text{апасын} \end{pmatrix}$ карап турат, карап эле $\begin{pmatrix} \text{турбай} \\ \text{жатпай} \\ \text{адашпай} \end{pmatrix}$ экөөлөшүп алардын сүрөттөрүн тартат. $\begin{pmatrix} \text{Колянын} \\ \text{Алмаздын} \\ \text{кыздын} \end{pmatrix}$ сүрөттөрү куду өзүндөй тартылат. $\begin{pmatrix} \text{Ачык} \\ \text{Чакадагы} \\ \text{Капастагы} \end{pmatrix}$ жана тоодо эркин учуп $\begin{pmatrix} \text{күндүз} \\ \text{отурган} \\ \text{жүргөн} \end{pmatrix}$ куштардын ичинен алар: кара $\begin{pmatrix} \text{бүркүт} \\ \text{ителги} \\ \text{асман} \end{pmatrix}$, ала чыйырчык, чил, бөдөнө, $\begin{pmatrix} \text{шумкар} \\ \text{үкү} \\ \text{чоң} \end{pmatrix}$ жору, чакчыгай, сагызган, кыргый, $\begin{pmatrix} \text{коён} \\ \text{жарганат} \\ \text{аны} \end{pmatrix}$, таранчы, сыяктуулардын сүрөттөрүн тартты.

$\begin{pmatrix} \text{Бир} \\ \text{Экинчи} \\ \text{Куш} \end{pmatrix}$ күнү жайлоодогу балдарды, ата-энелерди $\begin{pmatrix} \text{уялып} \\ \text{жыйнап} \\ \text{барды} \end{pmatrix}$ алып, Коля сүрөттөрдү көрсөтүп $\begin{pmatrix} \text{калды} \\ \text{турду} \\ \text{окшош} \end{pmatrix}$. Азим болсо кайсыл куш $\begin{pmatrix} \text{кандай} \\ \text{ошондой} \\ \text{дос} \end{pmatrix}$ сайрай турганын туурап берип $\begin{pmatrix} \text{айтты} \\ \text{ошондой} \\ \text{жатты} \end{pmatrix}$. Отургандардан бир кемпир: — Оо $\begin{pmatrix} \text{Кудай} \\ \text{адам} \\ \text{алма} \end{pmatrix}$, сүрөттөр да сайрайт экен $\begin{pmatrix} \text{ооба} \\ \text{ээ} \\ \text{топ} \end{pmatrix}$, — деп жакасын карманганда мунун $\begin{pmatrix} \text{алар} \\ \text{баары} \\ \text{балдар} \end{pmatrix}$ Азим менен Колянын өнөрү $\begin{pmatrix} \text{экенин} \\ \text{турганын} \\ \text{кызыктуу} \end{pmatrix}$ көрүп тургандар каткырып күлүп $\begin{pmatrix} \text{торгой} \\ \text{каткырышты} \\ \text{калышты} \end{pmatrix}$.

Абдыкерим Муратов

(132 сөз, 25 сөз алынды)

Иллюстрациялары менен чыгарманын картасы. 1-класс.**Текст****Күчүк**

Кичинекей Гүлмира ыйлап жатты. Анткени анын Кумайык деген күчүгү жоголуп кеткен. Күчүгүнүн өңү агыш болчу. Кулактары гана кара эле. Гүлмира аны сүт менен тамактандырчу. Кыздын апасы бир күндөн кийин эшиктин алдындагы аянтчадан күчүктү таап алды. Гүлмира аябай сүйүндү.

7 сүйлөм , 29 сөз.

Чыгарманын картасы 1-класс, 1-жарым жылдык

Окуучунун аты-жөнү (мугалим толтурат) _____

Чыгарманын аталышы (мугалим толтурат) _____

Окуу (мугалим толтурат) Үн чыгарып окуу _____ Купуя окуу _____ Мугалим _____

Мугалимдин жардамы менен (мугалим толтурат) Ооба _____ Жок _____

Окуянын башталышы

Окуянын ортосу

Окуянын аягы

Чыгарманын картасы**1-класс 2-жарым жылдык****Текст****Кол саат**

Саадат мектепке келе жатты. Ал жолдон кол саат таап алды. Саадат жолдон келе жатып классташы Айдайга жолукту. Саатты Айдайга көрсөттү. Айдай кооз саатка аябай кызыгып, эч кимге көрсөтпөй эле коёлу деди. Саадат ага макул болгон жок. Саадат менен Айдай саатты алып мектепке келишти. Алар саатты мугалим эжейине беришти. Мугалим эжейи сааттын ээсин табуу керектигин айтты. Сааттын ээси дене тарбия мугалими Таалай агай болуп чыкты. Таалай агай жана мугалим эжейи Саадат менен Айдайга чынчылдыгы үчүн ыракматын айтышты.

(75 сөз, 11 сүйлөм)

Чыгарманын картасы (1-класс, 2-жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (окуучу толтурат) _____
 Чыгарманын автору жана аталышы (окуучу толтурат) _____
 Мугалимдин жардамы (мугалим толтурат) _____
 Окуу (окуучу толтурат) _____ Үн чыгарып _____ Купуя _____ Окуучуларга _____

Каармандар	Шарт-жагдай
Окуянын башы	Окуянын ортосу
Окуянын аягы	

Чыгарманын картасы. 2-класс (1-жарым жылдык)

Текст

Кумурска жана көгүчкөн

Кумурска булакка түштү: суусунун кандыргысы келди. Толкун аны шилеп, чөктүрүп жибере жаздады. Көгүчкөн бутакчаны алып баратып, кумурсканы көрүп калат – кумурска чөгүп баратат, ал бутакчаны кумурскага ыргытты. Кумурска бутакчага отуруп, аман калды. Андан соң мергенчи көгүчкөнгө тор коюп, аны кармап алгысы келди. Кумурска мергенчиге жөрмөлөп келип, бутун тиштеп алды; мергенчи ойбойлоп, торду түшүрүп жиберди. Көгүчкөн бырп этип учуп кетти.

(Л. Толстой)

57 сөз, 7 сүйлөм

Бул (керектүүсүн белгиле)

1. Аңгеме
2. Ыр
3. Жомок
4. Тамсил

Чыгарманын картасы (2-класс, 1-жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (окуучу толтурат) _____
 Чыгарманын автору жана аталышы (окуучу толтурат) _____
 Мугалимдин жардамы (мугалим толтурат) _____
 Окуу (окуучу толтурат) _____ Үн чыгарып _____ Купуя _____ Окуучуларга _____

Кайда? _____

Эмне болду? _____

Ким? _____

Качан? _____

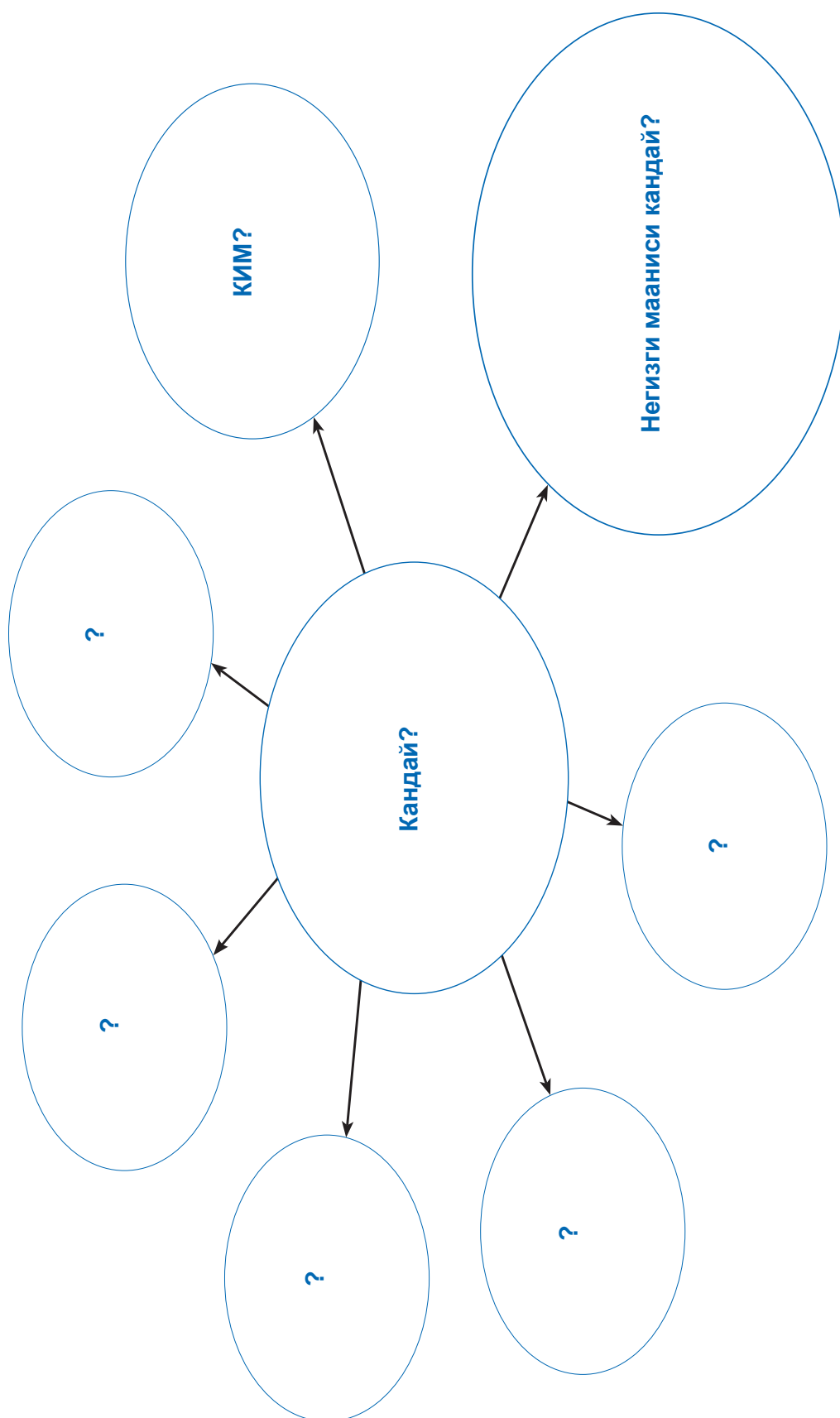
Түшүнүү картасы (2-класс, 2-жарым жылдык)**БАЯНДОО ТЕКСТТИН ОКУУ ЖАНА ТҮШҮНҮҮ**

Аты-жөнү _____ класс _____

Убактысы _____ Мугалимдин жардамы (эгер болсо) _____

Тапшырма: Текстти окугула. Тексттин схемасын толтуруула.

Суунун үстүндө кардай аппак ак куу сүзүп жүрөт. Ак куунун жалтыраган капкара көздөрү, капкара мурду жана таманы дагы капкара эле. Анын кардай ак койкойгон узун моюну, ийкемдүү да сулуу да эле. Сууга түшүп жатканда анын түктүү дене-синен суунун тамчылары сыймаланып агып турат. Көгүш тарткан жылмакай суунун үстүндө, жашыл камыштардын арасында, ак куу акырын сүзүп жүрөт. Суу канаттууларынын ичинен ак кууну «Суу ханышасы» деп бекеринен айтышпаса керек.

Чыгарманын картасы (3-класс, 1-жарым жылдык)

Тексттин биринчи варианты

Короз жана күрп

Короодо күрп өзүнүн артынан үлпүлдөгөн жөжөлөрдү ээрчитип жүрөт. Эми ал жөн гана тоок эмес. Ал чоң үй бүлөнүн энеси. Эне болгондон бери абдан өзгөрдү. Арык жана сыйда болчу, эми жооноюп, жайылып калды. Эки эсе толду. Коркок жана жоош болчу, эми өжөр болуп кетти. Мышыкка тап берет. Итти жөжөлөрдөн алыс кууйт.

Тооктун башкы башкармасы короз жөжөлөргө жакындайын дейт. Анын куйругу чачырап, сакалы, кызыл сөйкөсү бар. Буттарында кайрылган текөөрлөр. Бул короз эч качан, ал тургай адамдардан да коркчу эмес. Бүркүт! Минтип жөжөлөргө жакындап калат. Көз ачып жумгуча күрп учуп жетип, тумшугу менен аны – түк, түк, түк! Короз текөөрлөрүнө отура калып, бакага окшоп кыйкырып жиберди : «Куа-а-а!...». Октой атып дарбазанын астын көздөй чуркады.

(Э. Шим)

96 сөз, 18 сүйлөм

Тапшырма. Картанын ар бир бөлүмүн толтургула.

Бул (керектүүсүн белгиле)

1. Аңгеме
2. Ыр
3. Жомок
4. Тамсил

Чыгарманын картасы (3-класс, 1-жарым жылдык)**Тексттин 2-чи варианты****Кекиликтин уясы**

Айыл ичи. Кеч кирип калган эле. Асан менен Балтабектин жанына келген Бектур:

– Мен бүгүн кекиликтин уясын таппадымбы! – деди эрдик кылгансып.

– Анан, анан.. – дешти Асан менен Балтабек кызыгып.

– Анан ошол жерге ак даки байланган чыбык сайып келдим – деди Бектур.

– Эмне үчүн? – дешти балдар жабыла.

Эртең кекиликтин уясын адашпай табам. Жумурткасы көп экен. Алып келип бышырып жеймин-деди Бектур тойгондой курсагын сылап.

Бирок, Бектурдун кубанычы көпкө узаган жок. Асан менен Балтабек жашырынып барып, таң эртең менен кекиликтин уясын табышты. Чын эле ак даки байланган чырпыкты сайып коюптур. Балдар анны алышты да, башка жерге сайып коюшту.

Ал жумурткалар бүгүн кекилик болуп учуп жүрсө керек деп кыялданып калышты.

102 сөз, 15 сүйлөм

Чыгарманын картасы (3- класс, 1 жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (окуучу толтурат) _____
 Чыгарманын автору жана аталышы (окуучу толтурат) _____
 Мугалимдин жардамы (мугалим толтурат) _____
 Окуу (окуучу толтурат) _____ Үн чыгарып _____ Купуя _____ Окуучуларга _____

Ким?

Кайда?

Эмне? Эмне себептен? Маселе эмнеде?

Эмне себептен ушундай болду?

Качан?

Чыгарманын картасы (3-класс, 2-жарым жылдык) .**Тексттин 2-чи варианты****Атанын кеңеши**

Илгери-илгери бир айылда карыя жашаган экен. Анын жалгыз уулу болуптур. Бир күнү атасы уулуна мындай дейт:

– Уулум жашоонун купуя сырын билип жашагын. Сенин алдыңан эл кыя өтпөй, ийиле саламдашсын. Анан дагы ар бир айылда бирден үйүн болсун. Бутундагы өтүгүн күндө жаңырып турсун. Уулу атасынын сөзүн ойлонуп угуп олтуруп, анан мындай дейт:

– Ата, ар бир айылга үйдү кантип салам? Күнүгө өтүктү кайдан алам? Канткенде эл алдымдан кыя өтпөйт?

Карыя күлдү да:

– Анын жарасы жеңил балам! Ар бир айылда күйүмдүү досун болсо үйүндүн болгону ошол. Эгерде өтүгүн күндө жаңырып турсун десең, кечкисин өтүгүндү тазалап кой. Ишине таң заарынан жөнөгүн. Ошондо сени көргөн эл алдыңдан кыя өтпөй, ийилип салам беришет.

(106 сөз, 14 сүйлөм)

Тапшырма. Картанын ар бир бөлүмүн толтургула.**Бул (керектүүсүн белгиле)**

1. Аңгеме
2. Ыр
3. Жомок
4. Тамсил

Чыгарманын картасы (3-класс, 2-жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (окуучу толтурат) _____
 Чыгарманын автору жана аталышы (окуучу толтурат) _____
 Мугалимдин жардамы (мугалим толтурат) _____
 Окуу (окуучу толтурат) _____ Үн чыгарып _____ Купуя _____ Окуучуларга _____

Ким?

Кайда?

Качан?

Эмне? Эмне болду? Маселе эмнеде?

Эмне себептен ушундай болду?

Чыгарма эмнени үйрөтөт?

Чыгарманын картасы (4- класс, 1 жарым жылдык)

Тексттин биринчи варианты

Жаткан таш

Гүлдөгөн талаанын үстүнөн алтын Заргалдак учуп баратып жаткан Ташты көрүп ышкырат:

– Таш, сенин акылың жок! Өмүр бою бир жерде кыймылдабай жатасың, эч нерсе көрбөйсүң жана билбейсиң. А мен алыс-кы түштүктө болдум, ар кандай укмуштарды көрдүм!
Таш үн катпайт.

Кышында ак карлуу талаадан Үпүп үрпөк баш учуп өтүп, уйкусураган Ташты көрүп, кайрылат:

– Таш, сенин акылың жок! Өмүр бою бир жерде кыймылдабай жатасың, эч нерсе көрбөйсүң жана билбейсиң. А мен алыс-кы түндүктө өстүм, болгон укмуштун баарын көрдүм! Бозоргон Таш дагы үн катпайт, бирок ичинен өзүнчө ойлонот: «Силерден көптү көрдүм, мактанчаак канаттуулар! Кышында түндүк өзү мага конокко келет, ал эми жайында түштүк. Мен ысыктын аптабын да, чыкыраган суукту да билем. Жапжашыл жана аппак болгон токойду көрдүм. Бир орунга турбаган жайкы чымчык Заргалдак сени да, кышкы чымчык Үпүп сени да көрдүм. А силер бир жерде жыл сайын болсоңор да, бири-бириңерди эч качан көргөн эмессиңер! Дагы атактуу саякатчылар имиш, мага!»

Таш жерге дагы бекем ыктады.

(Н. Сладков)

151 сөз

Тексттин жанрын аныкта. Бул (керектүүсүн белгиле)

1. Аңгеме
2. Ыр
3. Жомок
4. Тамсил

Чыгарманын картасы (4- класс, 1-жарым жылдык)

Тексттин 2-чи варианты

Чынчыл болуу керек

Үч бала токойго барышат. Козу карын, бүлдүркөн терип көпкө ойноп жүрүшөт. Ал түгүл кеч кирип кеткенин да байкабай калышат. Анан ата-энелеринен коркуп, шашыла үйлөрүнө жөнөшөт. Жолдон үйгө кандай шылтоо айтып баруу жөнүндө сүйлөшүп кетишет.

– Токойдон мага кокустан карышкыр кол салды, ошондуктан, кечиктим деп айтып коем. Ошондо мени урушпайт, – дейт биринчи бала.

– Мен токойдон чоң атама жолугуп сүйлөшүп калдым десем апам сүйүнүп, мени урушпай калат, – дейт экинчиси.

– Мен чындыкты гана айтам. Себеби, калп айтуу жаман сапат, – дейт үчүнчү бала.

Ошентип, ар кимиси өз үйүнө келет. Биринчи бала карышкыр жөнүндө айта баштаганда атасы: «Биздин токойдо карышкыр жок!» – деп урушат. Экинчи баланын апасы да: «Чоң атаң бүгүн эртең менен айылга кеткен, эмне калп айтасын» – деп уулун жемеге алат. Ал эми үчүнчү бала чындыкты айтып, кеч келгендиги үчүн кечирим сурайт.

Ата-энеси баласынын калп айтпаган жакшы сапатына ыраазы болот.

(133 сөз)

Чыгарманын картасы (4- класс, 1-жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (окуучу толтурат) _____
 Чыгарманын автору жана аталышы (окуучу толтурат) _____
 Мугалимдин жардамы (мугалим толтурат) _____
 Окуу (окуучу толтурат) _____ Үн чыгарып _____ Купуя _____ Окуучуларга _____

Ким? _____ _____ _____ _____ _____	Кандай сезимдер? _____ _____ _____ _____ _____	Кайда? _____ _____ _____ _____ _____	Качан? _____ _____ _____ _____ _____
--	--	--	--

Эмне? Эмне болду? Маселе эмнеде? _____

Эмне себептен ушундай болду? _____

Чыгарма эмнени үйрөтөт? _____

Дил баян картасы. 4-КЛАСС (2 жарым жылдык)**Дил баян жазуу**

Окуучунун аты-жөнү _____

Класс _____ Дата _____ Мугалимдин жардамы (мугалим толтурат) _____

Бул план сага дилбаян жазууга жардам берет. Бош орундуктарга таяныч сөздөрдү колдонуп толтур. Берилген таяныч тизмеден окуя болгон жерди, каармандарды бош орундуктарга толтургун же өзүң ойлонуп тапсаң болот.

Өзүңдүн аңгемеңдин аталышын жаз _____

Чыгармадагы каармандар кимиси болушу мүмкүн:

- Маскарапоз
- Космонавт
- Окуучу
- Сыйкырчы
- Актан, Акылай
- Тентек эгиздер
- Пилдин баласы
- Мастан кемпир
- Пилдин баласы
- Саякатчы
- Эр жүрөк баатыр
- Сүйлөгөн мышык
- Детектив
- Каардуу дөө
- Томолой жетим
- Бийчи
- Атактуу спортсмен
- Опера ырчы кызы
- Достукту сүйгөн динозавр
- Амалкөй издөөчү
- Жөө күлүк
- Куурчак чебери

...

(Окуякайда болгонун сүрөттө) _____

Илгери-илгери

(Башкы каармандарды сүрөттөп жаз) _____

Бир күнү

(Бир нерсе болуп жана окуя башталат) _____

Бир күнү

(Окуядагы каарман андан кийин эмне кылат жана эмнеге жетүүнү каалайт?) _____

Бирок... (Кандайдыр бир тоскоолдуктар болот) _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ Анда... (Каарман көйгөйдү кантип чечүүгө аракет кылат?) _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ Андан кийин... (Жасаган иш-аракети ишке аштыбы же жокпу?) _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ Акырында... (Чыгарманы аягына чыгар) _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____	Окуя кайда болушу мүмкүн: ■ Кара жолтой сарай ■ Караңгы түнт токой ■ Бут баспаган арал ■ Стадион ■ Падышанын ак сарайы ■ Кичинекей үй ■ Жайлоодо ■ Мектепте ■ Суудагы курорт ■ Байыркы урандылар ■ Жер алдындагы лабиринт ■ Токоч чыккан шаарча ■ Каракчынын кемеси ■ Музей Каарман эмне кылуудан баштайт? ■ Саякатка чыгат ■ Казынанын картасын таап алат ■ Сыйкырдуу сандыкча таап алат ■ Учаарын билет ■ Аземдүү майрам өткөрөт ■ Сатып алууга жөнөйт ■ Табышмактуу жерге туш болот ■ Чакыруу жолдомосун алат ■ Көчүп кетет ■ Табышмактуу эшикти таап алат ■ Үйдөн качып кетет ■ Көрүнбөгөн адам болот ■ Жаңы досторду таап алат ■ Сыйкырдуу карандаш таап алат
--	--

Мугалимдин кайтарым байланышы _____

Тиркеме 2**Көрсөткүчтөрдүн теңдештирилген картасы⁵**

Класс: _____ Академиялык жыл: _____ Мугалимдин аты-жөнү: _____

Убактысы:	17/9	19/10	28/11	11/9	15/10	23/12	15/9	17/10	24/12	17/9	19/10	28/11	15/9	17/10	24/12
Окуучулар	АБ	АБ	АБ	ФК	ФК	ФК	ШО	ШО	ШО	СБ	СБ	СБ	Т	Т	Т
1. Айбек	Ч	Ч	Ч	Р	Р	М	К	К	Ч	К	Ч	Ч	К	К	Ч
2. Салтанат	К	Ч	Ч	Ж	К	К	К	К	К	К	Ч	Ч	Ж	Ж	К
3. Миргүл	Н	Ж	К	Ж	Ж	К	Ж	Ж	К	Ж	К	К	Ж	Ж	К
ж.б.															

АБ – алфавитти билүүсү;

ФК – фонетикалык кабыл алуу;

ШО – шар окуу

СБ – сөз байлыгы;

Т – түшүнүү

Деңгээлдер: Ч – чебер өздөштүрдү (үлгүлүү деңгээл)

К – көндүмдү өнүктүрөт (жетиштүү деңгээл)

Ж – өздөштүргөн жок (жетиштүү эмес деңгээл)

⁵ USAIDдин «Бирге окуйбуз» долбоорунун тренингдик материалдарынан.

Бааланган иштердин үлгүлөрү

1-класс. Күчүк.

Жетиштүү эмес деңгээл. Бардык бөлүктөр толтурулган. Эки гана каарман көрсөтүлгөн. Негизги каармандын бирөө апасы, бирок ал сүрөттө жок. Каарман кичинекей кыз, бирок эки бөлүктө эки башка кыздын сүрөтү тартылган. Дагы бир нерселер тартылган, бирок так эмес. Күчүктүн өңү ак, ал эми кулактары гана кара болчу. Сүрөттө ала-була кылып боёлгон. Акыркы бөлүгүндө кыздын өзүн гана тартып койгон. Ошондуктан иллюстрациялар аңгеменин композициялык бөлүктөрүнө дал келбейт. Мындан сырткары бардык сүрөттө кыздын күлүп турганын баяндап койгон. Бирок аңгеменин башында кыздын ыйлаганын көрсөтүшү керек эле.

Чыгарманын картасы
1-класс (1 жаңым жетилдик)

Окуучунун аты-жөнү (мугалим толтурат) _____
 Чыгарманын аталышы (мугалим толтурат) _____
 Окуу(мугалим толтурат) Ун чыгарыл окуу ☒ Кутуа окуу _____ Окуучунун окуусу _____

Мугалымдин жардамы ☒

Жетиштүү деңгээл. Сүрөттөр мугалимдин кандай жардам бергенин билүүгө мүмкүнчүлүк бербейт. Муну мугалим өзү үчүн белгилейт. Бирок окуучу үч бөлүктүн бардыгын толтурганы менен каармандар жетишпейт. Сюжеттин кээ бир деталдары аңгемедеги сүрөттөөгө дал келбейт, кээ бир бөлүктөрү аңгеменин мазмунун түшүнгөнүн демонстрациялоо менен бирге андагы каармандардын ички дүйнөсүн көрсөтүү аракеттери бар экенин көрсөтөт (мимикасы).

Чыгарманын картасы
1-класс (1 жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (мугалим толтурат) _____
 Чыгарманын аталышы (мугалим толтурат) _____
 Окуу(мугалим толтурат) Үн чыгарып окуу ☒ Купуя окуу _____ Окуучунун окуусу _____ Мугалимдин жардамы ☒

Окуянын башталышы	Окуянын ортосу	Окуянын аягы
		

Үлгүлүү деңгээл. Окуучу сүрөттү жакшы деле тарта албайт, бирок бул негизгиси эмес. Эң негизгиси: окуучу картанын бардык бөлүктөрүн туура толтурган. Аңгеменин баардык каармандарын сүрөттөп берген. Сүрөттөөдө бардык композициялардын негизги мазмуну толук берилген. Бул окуучунун аңгемени толук түшүнүп, аны кайра сүрөттөп бере алуу мүмкүнчүлүгүн колдоно билгенин көрсөтөт.

Чыгарманын картасы
1-класс (1 жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (мугалим толтурат) _____
 Чыгарманын аталышы (мугалим толтурат) _____
 Окуу(мугалим толтурат) Үн чыгарып окуу ☒ Купуя окуу _____ Окуучунун окуусу _____ Мугалимдин жардамы _____

Окуянын башталышы	Окуянын ортосу	Окуянын аягы
		

Кийинки мисалда 3-класстын экинчи жарым жылдыгындагы “Атанын кеңеши” тексти боюнча толтурулган чыгарманын картасын көрүп турасыздар

Үлгүлүү деңгээл. Картанын бардык бөлүктөрү өз алдынча толтурулган. Окуучу окуянын убактысын жана окуя болгон жерди чагылдырып бере алат. Көйгөйдү өзүнүн ою менен кыска жана так кылып айтууга аракеттенген (окуучуга көйгөй деген эмне экенин түшүндүрүп коюу зарыл). Окурмандын көз- карашы менен окулган текстке жыйынтык чыгара алат.

Чыгарманын картасы
3-класс (II жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (окуучу толтурат) _____
Чыгарманын автору жана аталышы (окуучу толтурат) _____
Окуу (окуучу толтурат) Үн чыгарып _____ Купуя _____ Окуучунун окуусу _____ Муғалимдин жарнамы _____
(муғалимдин окуп берүүсү)

Ким? Бир аңгемде
карама тана
уулу катканкан

Кайда? Окуу айында
балон.

Качан? Илгер -
илгер балон

Эмне болду? Атасы уулуна катасунун кунуна саргарган айткан.

Кандай койгой? Уулу атасынын сздорунго тиришнбой койду.

Эмне учун мындай болду? Атасы баласына айтканда
да тиришнбой кошк. ычк
Атасыа бир бир сздорго белгелешип
шаккылап тиришнбурду.

Чыгарма эмнеге үйрөтөт? Аңгемдүүлүккө, таза-
лыкка, тынчтыкка, серек
болууга үйрөтөт.

Бул (керектүүсүн сыз)
1. Аңгеме
2. Ыр
3. Жомок
4. Тамсил

Жетиштүү деңгээл. Окуучу картанын алты бөлүктүн беш бөлүгүн толтурган. Көйгөйдү так жана кыска кылып айтып берүүдө кыйынчылыктар кездешкен. Окуя болгон жерди толук маалымдап бере албайт. Бирок окуучу атанын ички дүйнөсүн жана чыгарманын жыйынтыгын туура бере алат.

Чыгарманын картасы
3-класс (II жарым жылдык)

Окуучунун аты-жөнү (окуучу толтурат) _____

Чыгарманын автору жана аталышы (окуучу толтурат) _____

Окуу (окуучу толтурат) Үй чыгарып ✓
(мугалимдин окур берүүсү)

Купуя _____

Окуучунун окуусу _____

Ким? караң жана
анын уулу

Кайда? _____

Качан? Илгери-
азыра

Эмне болду? Илгери бир айында караң боштонун ачан ал уулуна
айтат балдан сен бүтүндөй ач балдыкты ач ал балдыкты ачачан кай
Кандай койтой? баласынан ачкыскай сунса берди
деп дейт баласа

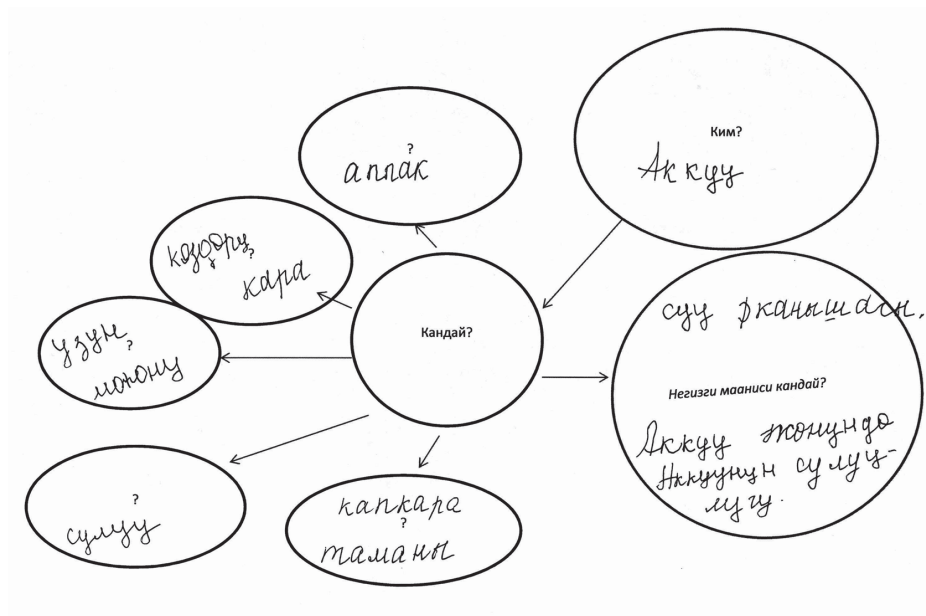
Эмне үчүн?
Эмне үчүн мандай
болду? атам бала
сана айтканда ан
сана тушун кай
жы койду

Чыгарма эмнеге
үйрөтөт? ташкыска
мисалында эмне
туруп чаркыта
жок

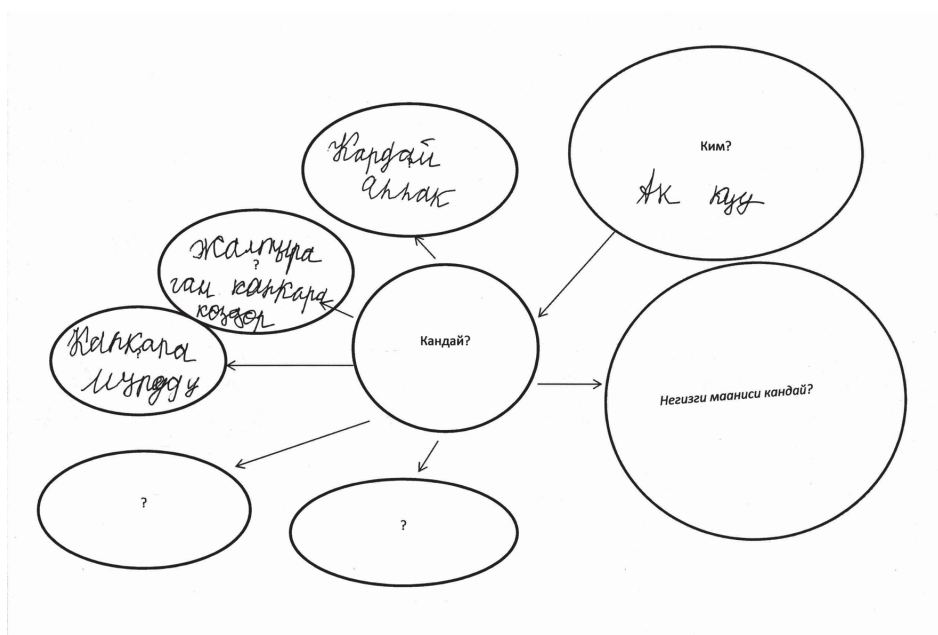
Бул (керектүүсүз)

1. Аңгеме ✓
2. Ыр
3. Жомок
4. Тамсил

Жетиштүү. Айланалардын бардыгы толтурулган. Канаттуунун негизги мүнөздөмөлөрү тааныштырылган. Бирок бир-эки айланада белгилер менен байланышкан сөздөр жазылган, бирок белгилер толук берилген эмес. («Эң сонун» – белги предметтен өзүнчө берилген – Эмне эң сонун? «Кардай» – бул салыштыруу, эмне эмне менен салыштырылып жатканы түшүнүксүз). Анткени менен негизги белгилер бөлүп көрсөтүлгөн, калгандары схеманын ушул бөлүгүндө берилген. Башкы маани кайра айтып берүү менен алмаштырылган.

Жетиштүү эмес деңгээл. Айлананын бардыгы толтурулган. Ак кууга тиешелүү мүнөздөмө башка кубулуштарга тиешелүү мүнөздөмө менен бирге жазылган («сыйда» сууну сүрөттөөгө тиешелүү). Башкы маани жазылган эмес.

Окуучуунун аты-жөнү: Адилсва
Клас: 4 Б

Саябат
Дата 05. 2016 Мугалимдин жардамы ☒

Бизимдерин аталышын өзүн ойлоп тапкан: Сүйкөлдүү Ысак

Баш орундуларга татнам саздуру калмактар жазган берген. Окуа болгон жерди, карандырды баш орундурдура таптурун же өзүн ойлонуп тапкан багыт.

Чыгармаларда каармандар
кимис болуш мүмкүн:

- Маскарпаоз
- Космонавт
- Окуучу
- Сайкырыч
- Алтын, Асылдай
- Тенгек элдер
- Аял кара куш
- Мастан кемпир
- Пондун баласы
- Саякатыч
- Эр жарык баатыр
- Сулгонку мышак
- Дегенга
- Каардуу дөө
- Токмокой жетим
- Ыкын
- Атактуу спортсмен
- Операт ырычы кызы
- Достукту сүйгөн динозавр
- Аалалкой кийдөөчү
- Жөө кудук
- Котмак чеберчи

(Җандайр бир тосколдугар болот) Бирок <u>караңгу</u> <u>дәв</u> <u>кән талык</u> <u>дәләт</u> <u>кылыс дәл</u> <u>дәләткән</u> <u>тәһ</u> <u>шылк</u> <u>ашлап</u> <u>жыңчырт</u> <u>дә</u> <u>барык</u> <u>күчү</u> <u>инчән</u> <u>кышын</u> <u>кычуңду</u> <u>барык</u> <u>кылат</u>	(Каарман кәйгәйдү кантип чечүтү аракет кылат?) Ошоңдо <u>сәләмәткә</u> <u>тыккан</u> <u>кыш</u> <u>караңгу</u> <u>дәләт</u> <u>тосколдуг</u> <u>дәләткә</u> <u>инчән</u> <u>дәләт</u> <u>жыңчырт</u> <u>дә</u> <u>дәләткән</u> <u>ала-дәләткән</u> <u>барык</u> <u>караңгу</u> <u>инчән</u> <u>кылат</u>
(Җаңгал иш-эракетги ишкә аштыгы же жолу?) Аңдан ийин <u>караңгу</u> <u>дәв</u> <u>дәләткә</u> <u>жың</u> <u>дәләт</u> <u>дәләт</u> <u>сәләмәткә</u> <u>тоскан</u> <u>кыш</u> <u>барык</u> <u>барык</u> <u>дәләт</u> <u>кыла</u> <u>дә</u> <u>кыла</u> <u>ин</u>	(Җаңгалың аштыгы чыгар) Аңыңдыр <u>сәләмәткә</u> <u>тоскан</u> <u>кыш</u> <u>караңгу</u> <u>дәләт</u> <u>дәләткән</u> <u>дәләткән</u> <u>дәләт</u> <u>кыш</u> <u>дә</u> <u>барык</u> <u>барык</u> <u>дәләт</u> <u>дәләткән</u> <u>дәләткән</u> <u>дәләт</u> <u>караңгу</u> <u>дәләт</u> <u>ин</u>

Кошумча окуу үчүн материалдар

Башталгыч класстарда баланы окулган текстти окууга жана түшүнүүгө үйрөтүү эмне үчүн маанилүү?

Башталгыч класстардын биринчи кезектеги милдеттеринин бири – балдарды туура, шар жана түшүнүү менен окууга үйрөтүү, тактап айтканда окуучулардын толук кандуу окуу көндүмдөрүн калыптандыруу, бул мектеп окуучуларынын кийинки билим алуусунун ийгиликтүү негизи болуп калат.

Акыркы жылдардагы эл аралык жана улуттук изилдөөлөр биздин мектеп окуучуларынын окуу көндүмдөрүн өнүктүрүү маселесинин актуалдуулугун көрсөтүүдө (HOODU, PISA, EGRA). Ошондуктан, КРнын Билим берүү жана илим Министрлиги жана АКШнын эл аралык өнүгүү агентвосунун ортосундагы өз ара түшүнүшүү тууралуу кол коюлган Меморандумдун негизинде Америка изилдөө институту «Балдарды коргогула» Эл аралык Фонду менен бирге ишке ашырып жаткан USAIDдин «Бирге окуйбуз» долбоору приоритеттүү милдеттердин бирин чечүүгө жардам берет – мугалимдерди окутуу, окурмандардын чөйрөсүн байытуу жана китеп окууга үй бүлөнү жана коомчулукту тартуу аркылуу 1-4 класстардын окуучуларынын окуу көндүмдөрүн жакшыртуу.

Башталгыч мектепте калыптанган толук кандуу окуу көндүмү – бул баланын орто жана жогорку класстардагы окуусу жана жалпы маданий өнүгүүсү үчүн маанилүү курал жана база. Окуу билим алуунун ийгиликтүү болушунун негизи, бирок буга окуучулар башталгыч класстардын аягында «окуганды үйрөнөбүз» принцибинен «билим алуу үчүн окуйбуз» принцибине өтүшү керек б.а. жаңы билим жана көндүмдөрдү өздөштүрүү үчүн окууну калыптанып калган көндүм катары колдонуу үчүн ушундай деңгээлде окуу.

Ошондуктан башталгыч класстардын мугалимдери үчүн окууну өнүктүрүүгө тиешелүү маселелер абдан актуалдуу: баланы кантип шар, түшүнүп жана туура окууга үйрөтүү, ар кандай түрдөгү тексттер менен иштөө көндүмдөрүн калыптандыруу, окулганды түшүнүү деңгээлин аныктоо. Кантип окуу сабагын жана окуу процессинин өзүн окуучулар үчүн кубаныч тартуулай тургандай кылууга болот?

Ар бир мугалим ушул маселенин үстүнөн ойлонот жана ар бири окуу көндүмүн жакшыртуу көйгөйүн өз алдынча чечүүгө аракеттенишет, окуу сабагы окуучунун китепке, окууга кызыгуусун өнүктүрүүсү, аларга турмуш жана келечектеги окуу билгичтиктери жана көндүмдөрү үчүн пайдалуу кылууга умтулушат.

Балдар окуганды кантип үйрөнүшөт?

Мугалимдин баланы окуганга натыйжалуу үйрөтүү жөндөмдүүлүгү окуу көндүмүн калыптандыруу процесси кандай жүрө турганын канчалык түшүнгөнүнө жараша болот. Төмөндө окууга үйрөтүү тармагындагы заманбап изилдөөлөргө жана дүйнөдөгү көптөгөн өлкөлөрдүн контекстинде балдардын сабаттуулугун жогорулатуу боюнча алдыңкы тажрыйбаларга кыскача обзор берилет.

Шар жана жеңил окугандарга окуу – бул эч кандай «жогорку математика» эместей көрүнөт. Анткени менен окууга үйрөнүү – көптөгөн маанилүү аспектилерди эске алуу зарыл болгон татаал процесс.

Биринчиден, **окуу көндүмүн калыптандыруу** этап менен жүрөт. Мисалы, баштапкы этабында бала (же чоң киши) басылып чыккан текст эмне экендиги менен таанышат жана бир нече тамгалардын тыбыштарын үйрөнөт, бирок дагы жогорку этапта бала акылында шар окуп жана эмне окуганын түшүнө алат. Окуу көндүмүнүн деңгээли абдан жогорку болушу мүмкүн, адам «сап аралатып» окуй баштайт жана ал тургай жазылбаган маалыматтарды таап, логикалык тыянактарды жасайт. Бул окуунун эң жогорку стадиясы.

Экинчиден, **окуу бир нече көндүмдөрдөн (компоненттерден) турат**. Окуу – бул жалгыз турган, өзүнчө алынган көндүм эмес. Окуганды билиш үчүн, сиз ар кандай көндүмдөргө ээ болушуңуз керек. Мугалим үчүн бул кандай көндүмдөр жана окууга үйрөтүүнүн белгилүү бир этабында андан эмнелер талап кылына тургандыгын түшүнүүсү маанилүү. Бул мугалимге белгилүү методикаларды же ошол эле көндүмдөрдү үйрөтүү үчүн жаңы ыкмаларды иштеп чыгууга чыгармачыл жана ийкемдүү ой жүгүртүү жолун колдонуу аркылуу конкреттүү окуу көндүмдөрүнө ээ болуу боюнча окуучуларды окутуу программасында максатты белгилөөгө жардам берет.

Үчүнчүдөн, **окуу көндүмдөрү өз ара байланышкан**. Башка сөз менен айтканда, кайсы тилде болсун окуу көндүмүн окутууда мугалим буларды түшүнүүгө милдеттүү: 1) окуу көндүмдөрү бири бири менен өз ара байланышкан, 2) бир тилдеги окуу көндүмү башка тилдердеги окуу көндүмдөрү менен байланышкан. Бизге окуучулар сүйлөшүү кебинде тыбыштарды угуу жана оозеки *манипуляциялоо жөндөмүн билдирүүчү* фонологиялык маалыматтан кыйынчылыкка туш болушкан окуучулар, текстти окуй алууда (декодирование) да кыйналыша тургандыгы изилдөөлөрдөн белгилүү, анткени себеби фонологиялык маалымат жана декодирование өз ара байланыштуу көндүмдөр болуп эсептелет. Мындан тышкары көп тилдүү топтогу бала өзүнүн эне тилинде фонологиялык маалыматты билүүдө кыйналса (Т1), анда ал экинчи тилде да, фонологиялык маалыматтан кыйналат (Т2).

Окуу көндүмдөрүнүн бул *компоненттеринин* ар бири өзүнчө ишке ашууга тийиш болсо да, текст боюнча тапшырмаларды аткарууда шар окуу үчүн бул көндүмдөрдүн бардыгын интеграциялоого туура келет. Мына ушунтип окуунун айрым көндүмдөрүн иштеп каныгып жана практикалоо зарыл, бирок окуучуларга ушул көндүмдөрдүн бардыгын иш жүзүндө окуу процессинде бирге колдонууга мүмкүнчүлүк берүү керек.

Окуу көндүмдөрүн үйрөтүүнү жеңил жана жөнөкөйлүнөн баштап, акырындык менен татаалыраак көндүмдөргө каныктырыш керек. Тапшырмалар жана тексттер окуу көндүмдөрүн жакшырта тургандай тандалып алынышы керек, бирок ошол эле учурда алар абдан татаал болбошу керек, окуучулар тексти ийгиликтүү окуп, андан тышкары балдар үчүн кызыктуу жана жагымдуу болууга тийиш. Негизги көңүл компоненттерге гана же окуу практикасына багытталган окутуу балдардын өздөрүнүн жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүсүнө жана мыкты окурман болуусуна жетиштүү колдоо бербейт. Окууга үйрөтүүнүн эң баштапкы этабында эки ыкманы тең колдонуш керек.

Балдардын саламаттыгы жана адамды өнүктүрүү Улуттук институту окуу көндүмүнүн беш негизги компонентин бөлүп көрсөтөт: фонологиялык маалыматты билүү, декодирование жана сөздөрдү таануу, лексиканы билүү (сөз байлыгы), оозеки шар окуу жана окулганды түшүнүү.

Фонологиялык маалымат жана фонематикалык кабыл алуу

Фонологиялык маалыматты билүү – сүйлөшүү кебинде тыбыштарды угуу жана оозеки манипуляциялоо жөндөмү. Бул тыбышка негизделген көндүм басылып чыккан материалды окуу же жазуу билгичтиги боюнча эч кандай билимди талап кылбайт. Муундун айтылышын угуу жана оозеки манипуляциялоо жөндөмү «*муунду билүү*», ал эми фонеманын тыбыштарын угуу жана манипуляциялоо *фонематикалык кабыл алуу деп аталат*. Фонологиялык маалыматты билүү көндүмүн бекемдөө үчүн окутуу натыйжалуу болот: балдарды (1) тамгалар менен тыбыштарды манипуляциялоого үйрөтүү, (2) кыска жана бат-бат, жана (3) балдарды анча чоң эмес топтордо окутуу⁶. Фонематикалык кабыл алуу – сүйлөшүү кебин түшүнүү жөндөмдүүлүгү. Бул көндүм сабаттуулукту талап кылбайт. Ал өзүнө сөздөрдү, сүйлөмдөрдү, грамматикалык структураларды, идиомаларды түшүнүү жөндөмдүүлүктөрүн жана айтылып жаткандар тууралуу маалыматтарды бириктирүү үчүн жетиштүү билим, логикалык тыянак чыгарууга жөндөмдүүлүктү камтыйт.

Символдорду \ графемдерди, алфавитти билүү

Символдорду билүү – бул тыбыштардан өзүнчө, тамгаларды билүү. Бул бардык баш жана кичинекей тамгалардын аталышын билүү.

Сөздөрдү окуй алуу (Декодирование)

Сөздөрдү окуй алуу – бул тааныш жана бейтааныш сөздөрдү «угуза айтуу» үчүн фонемаларды ылайыктуу тамгалар менен байланыштырууга жөндөмдүүлүк. Көңүл буруңуздар, тааныш сөздөр жолуккан учурда балдар сөздү окуй алышат (тамгаларды биринин артынан бирин), же алар көрүп эске тутууга таянып сөздүн айтылышын биле алышат. Ошондуктан тестирлөө максатында маанисиз (ойлонуп табылган) сөздөрдү, бала ар бир *тамганын* айтылышын үйрөнгөнүн билүү үчүн, колдонуу туура. .

Ошого карабастан, сөздөрдү окуй алуу көндүмүн үйрөтүүдө мугалим реалдуу сөздөрдү же псевдо-сөздөрдү колдоно алат. Балдар тыбыш жана тамганын арасындагы карым-катышты ситемалуу үйрөнгөн учурда сөздөрдү окуй алуу натыйжалуу болот (окууга үйрөтүүнүн фонематикалык методу деп аталат⁷). Окутуунун бул түрү окулган текстти түшүнүүгө шарт түзөт.

Оозеки шар окуу

Шар окуу – бул сөздү окуй алуунун өнүккөн формасы, бул бала ылдам жана так окуган учурда ишке ашат, ошону менен эле басымды, интонацияны туура коюп окууну камтыйт.⁸ Оозеки шар окууну өнүктүрүү маанилүү, ошондуктан жогорку тактыкта окуган окуучуларда да, окуганын маанисин түшүнүү көйгөйү бар, алар абдан жай же басым, интонацияны туура эмес

⁶ Балдардын саламаттыгы жана адамды өнүктүрүү Улуттук институту, 2000

⁷ Балдардын саламаттыгы жана адамды өнүктүрүү Улуттук институту, 2000

⁸ Балдардын саламаттыгы жана адамды өнүктүрүү Улуттук институту, 2000 жана Торресен, Рэйшот жана Александр, 2001

коюп окушат⁹. Шар окууга үйрөнүү текстти оозеки окууну камтыйт, бул окуучулардын окуу көндүмдөрүнүн тиешелүү деңгээлине туура келет. Окуучудан тексттин бир эле үзүндүсүн бир нече ирет окууну өтүнүшөт, анткени ар бир жолу мугалим окуп көрсөткөн, аталган үзүндүнү оозеки окуу манерасын болушунча так сакташын көрүү үчүн керек.

Лексиканы билүү

(активдүү жана пассивдүү сөз байлыгын оозеки жана жазуу түрүндө колдонуу)

Лексиканы билүү – бул сөздөрдүн маанисин жана ар түрдүү контекстте колдонуусун түшүнүү. Сөз байлыгын билүү жана окулган текстти түшүнүүнүн ортосундагы бекем байланыш адабиятта биринчи же экинчи тилде окутуу боюнча жакшы белгилүү.¹⁰ Ошого карабастан, сөз байлыгын толуктоо боюнча окутуунун ар түрдүү методикасын колдонуу окулган текстти түшүнүүнүн ар түрдүү даражасына алып келет. Айрыкча, сөз байлыгын толуктоого үйрөтүү аныктамаларды үйрөнүүгө багытталганда, окулган текстти түшүнүү көндүмүн өнүктүрүү үчүн сөз байлыгын толуктоодо сөздүн маанисин табуу жана аны бир нече контекстте колдонууга караганда азыраак натыйжа берет.¹¹

Сөз байлыгынын негизги түрлөрү:

- **Оозеки кептеги пассивдүү сөз байлыгы:** Айтылган сөздү түшүнүү жөндөмү (басылып чыккан материалды же окуу билгичтигин талап кылбайт).
- **Оозеки кептеги активдүү сөз байлыгы:** Сөздү аныктоо жана анын маанисин сүрөттүн же эне тилиндеги аныктаманын жардамы менен аныктоо жөндөмү (басылып чыккан материалды же окуу билгичтигин талап кылбайт).
- **Пассивдүү жазуу сөз байлыгы:** Жазылган сөздү түшүнүү жөндөмү (сөздү окуй билүү жана пассивдүү оозеки сөз байлыгын билүүнү талап кылат).
- **Активдүү жазуу сөз байлыгы:** Сөздү окуй билүү жана жазылган сөздү түшүндүрүү жөндөмү (сөздү окуй билүү жана лексиканы терең билүүнү талап кылат).

Туура жазуу жана жаза билүү

Бул көндүм кепти жазуу түрүндө берүү жөндөмүн, анын ичинде өзүнчө сөздөрдү, кыска сөздөрдү, ал тургай кыска аңгемелерди жана тексттин үзүндүсүн жазууну камтыйт. Айрым тамгаларды жана сөздөрдү жазуу үчүн бул көндүмдү ишке ашырууда кыймыл-аракет жөндөмү, тыбыштарды жана тамгалардын формасын билүүнү талап кылат. Сүйлөмдөрдү жана тексттин фрагменттерин, мындан тышкары дилбаяндарды жазуу үчүн мыкты сөз байлыгы – сүйлөмдү же аңгемени жазуу үчүн грамматиканы билүү жана жетиштүү билим зарыл. Дил баян эрежеге жараша, белгилүү бир күч-аракетти талап кылат, анткени продуктивдүү кеп ишмердиги болуп саналат.

⁹ Даан ж.б.. 2005 жана Сноу ж.б., 1998

¹⁰ Балдардын саламаттыгы жана адамды өнүктүрүү Улуттук институту, 2000; RAND, 2002; Сноу, Бернс жана Грифин, 1998

¹¹ Бек, Мак Кьюан жана Омансон, 1987

Морфологиялык маалыматка ээ болуу

Морфологиялык маалыматка ээ болуу – бул маанилик жүк көтөрүп турган, башкача айтканда «морфемаларды», сөз бөлүктөрүн идентификациялоо жана манипуляциялоо жөндөмү. Мисалы, “и” тамгасы «китеп» жана «килем» сөздөрүн түшүнүү үчүн – көптүк сандын маркери болуп саналат. Бул көндүмдүн маанилүүлүгү көпчүлүк сөздөр ар түрдүү маанилик бөлүктөргө (морфемаларга), ээ болушу менен шартталган жана эгер балдарды бул бөлүктөрдүн маанисин таанууга үйрөтсө, алар сөздүн тааныш бөлүгүн көрсө, өз алдынча жаңы сөздөрдүн маанисин билүүгө жөндөмдүү болушат.

Окулган текстти түшүнүү

Окулган текстти түшүнүү жазуу *кебин* түшүнүү жөндөмүн билдире тургандыгын туюндурат. Окурмандар окуганынын маанисин түшүнүү үчүн, дайыма тексттен алган билимди, жеке тажрыйбасы жана топтолгон билимдерден улам белгилүү маалымат менен интеграциялап жигердүү иштөөсү керек.¹² Окуучулар тексттин моделин акылында курууга үйрөнүшү керек. Башка сөз менен айтканда, окуганынын маанисин түшүнүү үчүн, балдар окуп жаткан нерсенин, мурда окуганы менен «байланыштабы» же «мааниге ээби» ушуга көңүл бурушу керек. Ушул көз караштан алганда, окуганды үйрөнүш үчүн өзүн өзү көзөмөлдөө адатын өнүктүрүш керек (мисалы, Прессли, 1998). Окуучулар окуганынын маанисин түшүнгөндүгүн айтып берүү менен терең түшүнгөндөрүн көрсөтө алышат. Мындан тышкары суроолорго жооп берип же окуяны, маалыматты, текстте баяндалган каармандардын кыймыл-аракеттерин жана тематикалык элементтерди, талкуулап көрсөтө алышат.

¹²Грэссер, Мак Намара жана Лоуэрс, 2003; RAND, 2002.

**Хамзина С.А., Низовская И.А.,
Фадеева Г.Н., Мааткеримова А.Д.**

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА ОКУУ КӨНДҮМДӨРҮН БААЛОО

Методикалык колдонмо

С.А. Хамзинанын жалпы редакциялоосунда

Басууга 01.08.2016 ж. кол коюлду. Форматы 60×84 $\frac{1}{8}$.
«Ariat» гарнитурасы. Офсеттик басма. 8,37 шарттуу б.т.
Тиражы 5000 нуска.

ОсОО «Папирус Принт» типографиясында басылды
Бишкек ш., Керимбекова көч., 5-54